

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**Η σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πολιτική μέσα από το δημόσιο
κυβερνητικό λόγο (2000-2017).**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΛΑΜΠΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

A.M.: 3032201601613

Αθήνα, Ιανουάριος 2018

Επιβλέπουσα: Παναγιώτα (Γιούλη) Παπαδιαμαντάκη
Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ο Ανδρέας Λάμπρος, ως συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας, δηλώνω υπεύθυνα ότι είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

Αθήνα, Ιανουάριος 2018.

Αφιερώνεται στην οικογένειά μου, γιατί ήταν και είναι πάντα εκεί.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος που ολοκλήρωσα. Εκτός από γνώσεις, δίδαξαν ανεκτικότητα, διαλλακτικότητα και πλουραλισμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη στα Ελληνικά.....σελ. 6
Περίληψη στα Αγγλικά.....σελ. 7
Συνομογραφίες.....σελ.8
Εισαγωγή.....σελ. 9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Θεωρητικό πλαίσιο.....σελ. 11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Μεθοδολογικό πλαίσιο.....σελ. 22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Αποδελτίωση και παρουσίαση του υλικού στις 7 υποπεριόδους.....σελ.26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Παρουσίαση και σύνθεση των ευρημάτων.....σελ. 46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Τελικά συμπεράσματα-Προβληματισμοί.....σελ.54
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....σελ. 57

Περίληψη

Θέμα της παρούσας εργασίας είναι η σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πολιτική (από το 2000 ως το 2017), όπως αυτή προκύπτει μέσα από το δημόσιο λόγο των τελευταίων ελληνικών κυβερνήσεων. Πρόκειται για μια έρευνα πρωτογενούς αρχείου με διπλό στόχο. Αφενός να παρουσιάσει τις βασικές προτεραιότητες κάθε κυβέρνησης για κάθε υποπερίοδο κυβερνητικής θητείας, κάτι που καταλαμβάνει και τη μεγαλύτερη έκταση. Αφετέρου να συνθέσει αυτές τις προτεραιότητες και να αναδείξει ποιες βασικές επιλογές στο χώρο της παιδείας αποτελούν κοινές διαχρονικές και διακομματικές επιλογές και σε ποιες επιλογές εντοπίζονται διαφορές μεταξύ των κυβερνώντων κομμάτων. Η έρευνα αναπτύσσεται με παραγωγική πορεία, από το βασικό αξίωμα ότι η εκπαίδευση σε διεθνές επίπεδο αποτελεί κύρια πολιτική προτεραιότητα, η οποία τις τελευταίες δεκαετίες στοχεύει κυρίως σε συντονισμένες και αποτελεσματικές πρακτικές. Κατ' αναλογία και για την Ελλάδα, προτεραιότητα και υποχρέωση για την πολιτεία αποτελεί η εκπαίδευση, η οποία σχεδιάζεται, εξαγγέλλεται και υλοποιείται από τις εκάστοτε εκλεγμένες κυβερνήσεις, με ένα σαφές ιδεολογικό πρόσημο. Αναλύοντας λοιπόν τις προεκλογικές δεσμεύσεις των κομμάτων και κυρίως τις προγραμματικές δηλώσεις των Πρωθυπουργών και των αρμόδιων Υπουργών Παιδείας, συνθέτουμε τη σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, όπως αυτή σχεδιάστηκε και εξαγγέλλθηκε δημόσια. Τέλος, με μία συνθετική ματιά καταγράφονται οι πολιτικές εκείνες, στις οποίες και τα τρία κυβερνώντα κόμματα (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ) συγκλίνουν ή αποκλίνουν. Ο τελευταίος προβληματισμός που αφήνει η εργασία είναι οι συνεχείς αλλαγές πολιτικών και προσώπων και η αδυναμία χάραξης μιας ενιαίας μακροπρόθεσμης εκπαιδευτικής πολιτικής για την Ελλάδα. Είναι σαφές ότι η εργασία δεν εξετάζει αν η εξαγγελθείσα πολιτική υλοποιήθηκε, ωστόσο ανοίγει το δρόμο για μια τέτοια μελλοντική συγκριτική δουλειά.

Λέξεις κλειδιά: ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, προγραμματικές δηλώσεις, ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ, αλλαγές, μεταρρύθμιση.

Abstract

The major aim of this essay is to present the modern Greek educational policy (from 2000 to 2017), as it emerges through public speech of the recent Greek governments. This is an archive research which has a double objective. On the one hand, to present the main priorities of each government during each sub-period of government mandate, which is the largest part of the essay. On the other hand, to synthesize these priorities and to highlight which are the basic choices in the field of education that are common, diachronic and inter-party choices, and in which options we trace differences between the ruling parties. Research is developing in a productive way, based on the basic axiom that education on an international level is a major political priority, which during the last decades mainly focuses on coordinated and effective practices. Similarly, education is a major priority for Greece and obligation of the state, which is planned, announced and implemented by the elected governments, with a clear ideological sign. By analyzing the parties' pre-election commitments and in particular the programmatic statements (announcement of party's policy) of each Prime Minister, as well as of each Minister of Education, we are pulling together modern Greek educational policy as it was designed and publicly announced. Finally, the essay gives a record of those common policies, in which all three ruling parties (PASOK, ND, SYRIZA) converge or diverge. The last concern of this essay are the constant changes of policies and politicians and the inability to formulate a common long-term educational policy for Greece. It is clear that this essay does not consider whether the announced policy has been implemented or not, but opens the way for a relevant future comparative work.

Key words: Greek educational policy, party's policy announcements, PASOK, ND, SYRIZA, changes, reform.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αρχικά	Σημασία
ΑΕΙ	Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΒτΕ	Βουλή Των Ελλήνων
ΓΕΛ	Γενικά Λύκεια
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠΑΛ	Επαγγελματικά Λύκεια
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ/OECD	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΣΥΡΙΖΑ	Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς
ΤΕΕ	Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια
ΤΕΙ	Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Αντικείμενο και σκοπός της εργασίας.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση, παρουσίαση και ανάλυση της σύγχρονης ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής και συγκεκριμένα της περιόδου από το 2000 ως το 2017. Η προσέγγιση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής αυτής της περιόδου θα γίνει μέσα από τις εξαγγελίες και τις δεσμεύσεις των εκάστοτε κυβερνήσεων. Μεθοδολογικά, η όλη περίοδος διαιρείται σε υποπεριόδους που οριοθετούνται χρονικά από τις βουλευτικές εκλογές και την ψήφιση νέας κυβέρνησης. Άρα το αντικείμενο της έρευνας είναι η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική ως κυβερνητικός σχεδιασμός και ως δημόσια εξαγγελία και όχι ως υλοποίηση ή μη αυτής της εξαγγελθείσας πολιτικής με συγκεκριμένες δράσεις ή παραλείψεις. Αυτό δηλαδή που φιλοδοξεί να καταδείξει η έρευνα είναι ο σχεδιασμός των ελληνικών κυβερνήσεων για την εκπαιδευτική πολιτική που θα ακολουθήσουν στη θητεία τους και να ανοίξει το δρόμο σε επόμενες έρευνες για το κατά πόσο οι επίσημα εξαγγελθείσες πολιτικές υλοποιήθηκαν ή όχι από τις ελληνικές κυβερνήσεις στην περίοδο της θητείας τους. Γι αυτό ως κύριο υλικό έρευνας χρησιμοποιήθηκαν οι προγραμματικές δεσμεύσεις των ελληνικών κομμάτων και κυρίως οι προγραμματικές δηλώσεις των νεοεκλεγισών κυβερνήσεων, οι οποίες δηλώσεις αποτυπώνουν την σχεδιασθείσα κυβερνητική πολιτική, την οποία οι κυβερνήσεις υπόσχονται να εφαρμόσουν.

Ο σκοπός της εργασίας είναι πολλαπλός:

- να παρουσιάσει τις προτεραιότητες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, τόσο για κάθε κυβερνητική θητεία, άρα εμμέσως και για κάθε κυβερνών κόμμα
- να αναδείξει πόσο και πώς αυτές οι προτεραιότητες μεταβάλλονται από εποχή σε εποχή και από κόμμα σε κόμμα
- να συνθέσει τις προτεραιότητες της σύγχρονης ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής που παραμένουν κοινές διαχρονικά και διακομματικά
- να εντοπίσει τις διαφορές της κάθε φορά εξαγγελθόμενης ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, ανάλογα με την εποχή και το κυβερνών κόμμα.

Παράλληλα, η έρευνα φιλοδοξεί να προσφέρει και κάποια στοιχεία ιστορικού-δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος, αφού μέσα από τη διαχρονική παρουσίαση της σύγχρονης ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, υπενθυμίζονται οι συχνές αλλαγές της

πολιτικής ηγεσίας του αρμόδιου Υπουργείου Παιδείας (13 υπουργοί σε 17 χρόνια) και οι συχνές μετονομασίες του αρμόδιου Υπουργείου Παιδείας (5 μετονομασίες στα έξι χρόνια 2009-2015). Ενδεχομένως όλες αυτές οι αλλαγές δηλώνουν συνεχή επαναπροσδιορισμό της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής σε πρόσωπα και προτεραιότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1Α. Η εκπαίδευση ως βασική πολιτική σε διεθνές επίπεδο.

Τους τελευταίους 2 αιώνες μετά τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση, η παιδεία αποτέλεσε βασική διακήρυξη και επιδίωξη όλων των εθνικών κρατών, αλλά και των συσσωματώσεων κρατών. Ειδικά μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, για να κλείσουν οι πληγές του πολέμου και μέσα στην μακρά περίοδο ειρήνης που έμελλε να ξεκινήσει, η εκπαίδευση αποτέλεσε κυρίαρχο μέλημα για τη διεθνή κοινότητα.

Η προσπάθεια ανοικοδόμησης και επαναλειτουργίας των δομών και των υποδομών με στόχο την επιστροφή στην κανονικότητα της κοινωνίας και της οικονομίας στηρίχτηκε εν πολλοίς στην εκπαίδευση και μάλιστα στη συντονισμένη σε διεθνές-υπερεθνικό επίπεδο εκπαίδευση (Σταμέλος, Βασιλόπουλος & Καβασακάλης, 2015).

Ήδη στον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ το 1945, τα μεταπολεμικά κράτη δεσμεύονται για ανύψωση του επιπέδου της ζωής, για καλύτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, για τη διεθνή πνευματική και εκπαιδευτική συνεργασία, για την κοινή πρόοδο και ανάπτυξη όλων των ανθρώπων, και για τη δημιουργία ειδικευμένων οργανώσεων για το εκπαιδευτικό πεδίο (άρθρο 55 και 57, Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ, 1945).

Έτσι, η αντίστοιχη ειδικευμένη οργάνωση UNESCO, στον καταστατικό χάρτη της το 1945, και στην τέταρτη κιάλας πρότασή του διακηρύσσει ότι η ευρεία διάδοση του πολιτισμού και η εκπαίδευση της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και της ειρήνης είναι αναγκαίοι όροι για την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και γι αυτό αποτελούν ιερό καθήκον που όλα τα έθνη πρέπει να εκπληρώνουν μέσα σε ένα πνεύμα αμοιβαίας συνεργασίας και ενδιαφέροντος μεταξύ των κρατών-μελών. Λίγο παρακάτω, η UNESCO δεσμεύεται για το σκοπό της μαζικής εκπαίδευσης χωρίς ανισότητες και διακρίσεις και για το σκοπό της καλλιέργειας και αύξησης της γνώσης, όλα αυτά στο πλαίσιο της ευημερίας, της ειρήνης και της αξιοπρέπειας της ανθρωπότητας και για άλλη μια φορά δεσμεύει τα κράτη να προάγουν την εκπαίδευση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (προοίμιο του Καταστατικού Χάρτη της UNESCO, 1945).

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, πάλι, λίγο αργότερα, το 1948, με την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, εξειδικεύει τις γενικές διακηρύξεις του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ του 1945. Στο άρθρο 26 αναφέρεται: «1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους. 2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης. 3. Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.» Το άρθρο 27 δε προσθέτει: «1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαίρεται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της. 2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του.» (ΟΗΕ, 1948).

Στα ιδρυτικά κείμενα λοιπόν του ΟΗΕ και της UNESCO αφενός προβάλλεται η σημασία και η αξία της εκπαίδευσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη τόσο των ατόμων όσο και των κρατών-μελών. Αφετέρου τονίζεται η υποχρεωτικότητα της εκπαίδευσης με διπλό αποδέκτη: από τη μία τα κράτη-μέλη να ασκήσουν ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πολιτική με συνεργασία μεταξύ τους και από την άλλη οι πολίτες να δεχτούν και να καλλιεργήσουν την υποχρεωτικά παρεχόμενη εκπαίδευση. Δηλαδή, τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ, ως τέτοιο και η Ελλάδα, με τη συμμετοχή τους στη διεθνή κοινότητα των Ηνωμένων Εθνών αναλαμβάνουν την υποχρέωση για σχεδιασμό, εξαγγελία και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης συμπεριληπτικής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Τα τελευταία χρόνια, ο ΟΗΕ με την AGENDA 2030 (ΟΗΕ, 2015), ανάμεσα στους 17 στόχους για την παγκόσμια βιώσιμη ανάπτυξη, θεωρεί ως πρωταρχικό (4^ο στη σειρά)

στόχο την εδραίωση ισότιμης και συμπεριληπτικής εκπαίδευσης για όλους και την προαγωγή της διά βίου μάθησης. Ο στόχος εξειδικεύεται στις εξής 10 κατευθύνσεις:

- Να διασφαλίσει, έως το 2030, ότι όλα τα αγόρια και όλα τα κορίτσια θα ολοκληρώνουν ελευθέρα, ισότιμα και ποιοτικά την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- Να διασφαλίσει, έως το 2030, ότι όλα τα αγόρια και τα κορίτσια θα έχουν πρόσβαση σε ποιοτική ανάπτυξη και φροντίδα κατά τα πρώτα χρόνια της παιδικής τους ηλικίας καθώς και πρόσβαση στην προσχολική εκπαίδευση έτσι ώστε να προετοιμαστούν για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.
- Να αυξήσει ουσιαστικά, έως το 2030, τον αριθμό των νέων και των ενηλίκων οι οποίοι έχουν τις κατάλληλες επαγγελματικές τεχνικές δεξιότητες, παρέχοντάς τους πρόσβαση στον εργασιακό χώρο, σε αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας και στην επιχειρηματικότητα.
- Να διασφαλίσει, έως το 2030, την ισότιμη πρόσβαση για όλες τις γυναίκες και τους άνδρες σε προσιτή και ποιοτική, τεχνική και επαγγελματική κατάρτιση καθώς και την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων και των πανεπιστημίων.
- Να εξαλείψει, έως το 2030, τις διακρίσεις με βάση το φύλο στην εκπαίδευση και να διασφαλίσει την ισότιμη πρόσβαση σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης για τους αδύναμους, τα άτομα με αναπηρίες, τους αυτόχθονες πληθυσμούς και τα παιδιά σε ευάλωτη κατάσταση.
- Να διασφαλίσει, έως το 2030, ότι η νεολαία στο σύνολό της καθώς και ένα σημαντικό ποσοστό ενηλίκων, τόσο ανδρών όσο και γυναικών, θα πετύχουν τον γραμματισμό και τον αριθμητισμό.
- Να διασφαλίσει, έως το 2030, ότι όλοι οι εκπαιδευόμενοι θα αποκτήσουν τη γνώση και θα καλλιεργήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, και μεταξύ άλλων, μέσω της εκπαίδευσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και μέσω του βιώσιμου τρόπου ζωής, να προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των φύλων, την προώθηση της ειρήνης και της μη-βίας, την ταυτότητα του παγκόσμιου πολίτη, καθώς και την αναγνώριση της πολιτιστικής ποικιλίας και της συμβολής της στη βιώσιμη ανάπτυξη.

- Να οικοδομήσει και να αναβαθμίσει τις εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις οι οποίες θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών και των ατόμων με αναπηρίες, λαμβάνοντας υπόψη το θέμα του φύλου, καθώς και να παράσχει ασφαλή, ειρηνικά, συμμετοχικά και αποτελεσματικά μαθησιακά περιβάλλοντα για όλους.
- Να αυξήσει ουσιαστικά, έως το 2020, τον αριθμό των διαθέσιμων υποτροφιών στις αναπτυσσόμενες χώρες και ιδίως στις λιγότερο ανεπτυγμένες, στα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη και στις Αφρικανικές χώρες, ωθώντας έτσι τους μαθητές να φοιτήσουν στην ανώτατη εκπαίδευση, και να συμμετάσχουν σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης σε διάφορους τομείς, όπως η τεχνολογία της πληροφορίας, η μηχανολογία, καθώς και άλλα επιστημονικά προγράμματα στις ανεπτυγμένες περιοχές και σε άλλες αναπτυσσόμενες περιοχές.
- Να αυξήσει ουσιαστικά, έως το 2030, τον αριθμό των καταρτισμένων δασκάλων, μέσω της διεθνούς συνεργασίας για την εκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού στις αναπτυσσόμενες χώρες και ιδίως στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη.

Ακόμα και ο κυρίως οικονομικού προσανατολισμού Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), θεωρεί την εκπαίδευση ως μοχλό για την οικονομική ανάπτυξη και άρα ως πολιτική προτεραιότητα για τα κράτη-μέλη του με στόχο βέβαια κυρίως την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, στην Έκθεση του ΟΟΣΑ για το 2017 (OECD, 2017), μπορεί κανείς να διαβάσει στο Προοίμιο ότι η μη επίτευξη του 4^{ου} στόχου της Agenda 2030 για την εκπαίδευση μπορεί να θέσει σε κίνδυνο και τους 17 στόχους στο σύνολό τους. Η εκπαίδευση για τον ΟΟΣΑ μπορεί να αλλάξει τις ζωές στον πλανήτη και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας, μέσα σε έναν πλανήτη αειφόρου ανάπτυξης. Τέλος είναι γνωστές οι θέσεις του ΟΟΣΑ για την αποτελεσματικότητα και την αξιολόγηση της εκπαίδευσης (πχ. Πρόγραμμα PISA) μεταξύ των κρατών μελών του, άρα και της Ελλάδας, κάτι που αποδεικνύει τη βαρύνουσα αξία της εκπαιδευτικής πολιτικής, τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Ελλάδα.

Στο ίδιο μήκος κύματος, για την αξία και την υποχρεωτικότητα της εκπαίδευσης και τη συνεργασία στον τομέα της εφαρμοζόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής, κινείται και η Ευρωπαϊκή Ένωση, με μια χρονική καθυστέρηση. Μπορεί η ιδρυτική συνθήκη της Ρώμης του 1957 να μην περιείχε πρόβλεψη για την εκπαιδευτική πολιτική της τότε ΕΟΚ. Αυτό ίσως δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη της ΕΟΚ δεν ήταν ακόμα έτοιμα να συνεργαστούν σε θέματα παιδείας, τη στιγμή που τα εκπαιδευτικά τους συστήματα θεωρούνταν αναντίρρητοι στυλοβάτες των εθνικών τους παραδόσεων (Ζμας, 2007), λίγα μόλις χρόνια μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου.

Ωστόσο μετά από κάποιες δεκαετίες ενεργού ενδιαφέροντος για την επαγγελματική εκπαίδευση, από την Συνθήκη του Μάαστριχτ (Ευρωπαϊκή Ένωση, 1992), αναπτύσσεται η νομική βάση και σαφής προτεραιότητα για τη χάραξη ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής. Με το άρθρο 126 της Συνθήκης ορίζεται ότι

«1. Η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία.

2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο: να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας, μέσω ιδίως της εκμάθησης και της διάδοσης των γλωσσών των κρατών μελών, να ευνοεί την κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών, μεταξύ άλλων και μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης διπλωμάτων και περιόδων σπουδών, να προωθεί τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών, να ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών νέων, καθώς και οργανωτών κοινωνικο-μορφωτικών δραστηριοτήτων, να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως.

3. Η Κοινότητα και τα κράτη μέλη εννοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα παιδείας, και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης.

4. Προκειμένου να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων του παρόντος άρθρου, το Συμβούλιο (...) θεσπίζει δράσεις ενθάρρυνσης, χωρίς να εναρμονίζει τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών και διατυπώνει συστάσεις.»

Με το άρθρο 127 της ίδιας Συνθήκης προβλέπεται :

«1. Η Κοινότητα εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, η οποία στηρίζει και συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο: να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας, ιδίως μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, να βελτιώνει την αρχική επαγγελματική εκπαίδευση και τη συνεχή κατάρτιση, για να διευκολύνεται η επαγγελματική ένταξη και επανένταξη στην αγορά της εργασίας, να διευκολύνει την πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και την ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων και ιδίως των νέων, να τονώνει τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων στον τομέα της κατάρτισης, να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των συστημάτων κατάρτισης των κρατών μελών.

3. Η Κοινότητα και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα επαγγελματικής εκπαίδευσης.

4. Το Συμβούλιο (...) θεσπίζει μέτρα για να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων που αναφέρονται στο παρόν άρθρο, χωρίς να εναρμονίζει τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών.»

Όλα τα παραπάνω κείμενα των διεθνών οργανισμών αποδεικνύουν ότι σε διεθνές επίπεδο η εκπαίδευση αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες βασική πολιτική, που μπορεί μεν να σχεδιάζεται σε γενικές γραμμές από διεθνή όργανα, αλλά σίγουρα εξειδικεύεται, προσαρμόζεται και εφαρμόζεται από τις εθνικές κυβερνήσεις. Η συμμετοχή της Ελλάδας σε όλες αυτές τις διακρατικές ενώσεις, αλλά και η αυτόνομη πολιτική βούληση της χώρας, όπως θα φανεί στην επόμενη ενότητα, καθιστούν αναγκαίο τον σχεδιασμό, την εξαγγελία και την εφαρμογή συγκεκριμένης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Είναι φανερό ότι από το τέλος του 20^{ου} αιώνα έχουμε αλλάξει επίπεδο. Ενώ ως τότε η διεθνής επιρροή ήταν έμμεση (Κυπριανός, 2004) τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, από τη δεκαετία του '90, λόγω των ευρύτερων πολιτικών και οικονομικών μεταβολών, η εκπαιδευτική πολιτική υφίσταται πια καταλυτικές αλλαγές με ένα νέο τριπλό πλαίσιο αναφοράς: διεθνοποίηση, παγκοσμιοποίηση και ευρωπαϊκοποίηση (Σταμέλος, Βασιλόπουλος & Καβασακάλης, 2015).

Το εκπαιδευτικό σύστημα ή αλλιώς το σχολικό δίκτυο, σύμφωνα με τον Κυπριανό (2004) λειτουργεί πλέον στο πλαίσιο δύο επάλληλων περιβαλλόντων, του εθνικού και του διεθνούς. Με τον όρο εθνικό και διεθνές εννοούμε τις κοινωνικές σχέσεις, την οικονομία και την αγορά εργασίας. Παράλληλα, όμως εννοούμε την ιδεολογία, τις ανάγκες της οικονομίας, την επιβολή της κρατικής κυριαρχίας, ακόμα και τις εκλογικές σκοπιμότητες.

Από το 1990 και μετά φαίνεται ότι οι αποφάσεις και τα πορίσματα των διεθνών οργανισμών διεισδύουν περισσότερο στα εθνικά περιβάλλοντα, που κάποια χρόνια πριν θεωρούνταν αδιάβρωτα και στεγανά, τουλάχιστον στα θέματα που σχετίζονταν με το εκπαιδευτικό σύστημα (Σταμέλος, 2009). Έτσι, λοιπόν και οι εθνικές κυβερνήσεις άρα και οι ελληνικές, εναρμονίστηκαν και εντατικοποίησαν τις ενέργειές τους στο πεδίο του εκπαιδευτικού σχεδιασμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1Β. Η εκπαίδευση στην ελληνική πολιτεία.

Στην ελληνική πολιτεία, η πρώτη πρόβλεψη για την παιδεία σε επίσημο πολιτειακό κείμενο έρχεται ήδη στο πρώτο ελληνικό Σύνταγμα του 1844, και επαναλαμβάνεται αυτούσια στο Σύνταγμα του 1864. Και στα 2 ανωτέρω Συντάγματα η αναφορά για την εκπαίδευση γίνεται στο άρθρο 11 όπου προβλέπεται ότι η ανώτερη εκπαίδευση παρέχεται με δαπάνες του κράτους, ενώ η κατώτερη εκπαίδευση παρέχεται από τους δήμους με τη συνδρομή του κράτους (άρθρο 11, Συντάγματα της Ελλάδας 1844 και 1864).

Το Σύνταγμα του 1911, υπό τις φιλελεύθερες ιδέες του ανερχόμενου στην ελληνική πολιτική σκηνή Ελευθερίου Βενιζέλου, αποτελεί τομή στην ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, καθώς ορίζει ότι η εκπαίδευση διατελεί υπό την εποπτεία και τις δαπάνες του κράτους και εισάγει για πρώτη φορά τη δωρεάν και υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευση (άρθρο 16, Σύνταγμα της Ελλάδας 1911).

Με το άρθρο 16 του Συντάγματος του 1952, στα παραπάνω προστίθεται η ηθική, πνευματική και εθνική καλλιέργεια των νέων στη βάση του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, τα έξι χρόνια δωρεάν υποχρεωτικής εκπαίδευσης και το αυτοδιοικητο των ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (άρθρο 16, Σύνταγμα της Ελλάδας 1952).

Το Σύνταγμα του 1975, δίπλα στην τομή της εννιάχρονης πλέον υποχρεωτικής δωρεάν εκπαίδευσης, ορίζει μία διπλή υποχρεωτικότητα της εκπαίδευσης: από το κράτος να την παρέχει στους πολίτες και από τους πολίτες να την δέχονται και να την καλλιεργούν. Παράλληλα στους στόχους της Παιδείας προστίθεται και η διάπλαση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Το Σύνταγμα του 1975 εισάγει διάταξη και για την τριετή ανώτερη επαγγελματική εκπαίδευση με πρόνοια για τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοιτησάντων από αυτήν και πρωτοδιατυπώνει θέματα μαθητικής και φοιτητικής μέριμνας, στο πλαίσιο των ίσων ευκαιριών για μόρφωση (άρθρο 16, Σύνταγμα της Ελλάδας 1975). Οι επόμενες τρεις αναθεωρήσεις του 1986, του 2001 και του 2008 δεν πρόσθεσαν κάτι στο σχετικό άρθρο 16 του Συντάγματος.

Άρα, όπως ο σύγχρονος δυτικός κόσμος τις τελευταίες δεκαετίες δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση, έτσι και η Ελλάδα έχει εντάξει την παιδεία στις βασικές πολιτικές προτεραιότητες της πολιτείας. Καλούνται λοιπόν οι ελληνικές κυβερνήσεις να σχεδιάσουν, εξαγγείλουν και υλοποιήσουν μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πολιτική σύμφωνη με το ελληνικό Σύνταγμα και εναρμονισμένη με τις οδηγίες των διεθνών οργάνων, στα οποία συμμετέχει και η Ελλάδα.

Εφόσον μάλιστα δεχτούμε ότι το σχολείο είναι ισχυρός κρατικός μηχανισμός για τη διαδικασία της παραγωγής (οικονομικά) και της αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας, είναι αυτονόητο ότι το κράτος ενδιαφέρεται κατεξοχήν για την εκπαίδευση (Apple, 2016), αφού το σχολείο μπορεί να επηρεάσει τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές δομές ενός κράτους.

Μπορεί βέβαια η εκπαίδευση και στην Ελλάδα να χάνει τις παραδοσιακές εθνικές της λειτουργίες και να ενδιαφέρεται περισσότερο να καλύψει οικονομικές ανάγκες της αγοράς, μπορεί το νέο πρότυπο διακυβέρνησης της εκπαίδευσης να διαφοροποιεί τη δομή, την οργάνωση και λειτουργία των εκπαιδευτικών συστημάτων (Παπαδιαμαντάκη, 2012), ωστόσο όλα αυτά δεν ακυρώνουν τη δυνατότητα και τη βούληση κάθε εκλεγμένης ελληνικής κυβέρνησης να σχεδιάσει μία ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πολιτική.

Η εκπαίδευση λοιπόν στην ελληνική πολιτεία κατέχει δεσπόζουσα θέση από την ίδρυση κιόλας του ελληνικού κράτους. Η οργάνωση, λειτουργία και παροχή της, παραδοσιακά αλλά και σήμερα, αποτελεί δημόσια υπόθεση του κράτους και η όποια ιδιωτική πρωτοβουλία στην εκπαίδευση εποπτεύεται από το κράτος. Η παιδεία παρέχεται υποχρεωτικά από το κράτος, τουλάχιστον για τα 9 χρόνια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας (γυμνασιακής) βαθμίδας. Άρα, η εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας είναι ξεκάθαρη κυβερνητική – κρατική επιλογή. Ως εκ τούτου, βαρύνουσα θέση έχουν ο εκάστοτε σχεδιασμός και οι κυβερνητικές εξαγγελίες που καθορίζουν την εκπαιδευτική πολιτική του κράτους, κάτι που θα διερευνηθεί στην παρούσα εργασία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1Γ. Η εκπαίδευση ως πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων.

Σήμερα σε όλες τις χώρες, οι αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, δηλαδή οι κυβερνήσεις, χαράσσουν αυτόβουλα ή ετερόβουλα την εκπαιδευτική πολιτική σε συνεργασία με τα υποκείμενα τις μάθησης, τους εκπαιδευτικούς, τον χώρο της εκπαίδευσης, τις παιδαγωγικές αντιλήψεις και τους γονείς. Ωστόσο, οι κυβερνήσεις ορίζουν τι και πόσο θα χρηματοδοτηθεί, τα Αναλυτικά Προγράμματα, τους σκοπούς και τη δομή του σχολείου (Κυπριανός, 2004).

Η εκπαίδευση τόσο σε διεθνές επίπεδο και σε επίπεδο υπερεθνικών οργανισμών, όσο και μέσα στην ελληνική πολιτεία αποτελεί βασική πολιτική προτεραιότητα. Αποτελεί υποχρέωση των κρατών και άρα και της Ελλάδας να την παράσχουν στους πολίτες τους. Η εφαρμογή αυτής της υποχρεωτικής πολιτικής ανατίθεται λογικά στην εκάστοτε εκλεγμένη κυβέρνηση, η οποία καλείται να την σχεδιάσει, να την εξαγγείλει και να την εφαρμόσει. Η παρούσα εργασία θα αναδείξει την εξαγγελθείσα εκπαιδευτική πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων του 21^{ου} αιώνα (2000-2017), όπως αυτή διατυπώθηκε δημόσια

- μέσα από τις προεκλογικές δεσμεύσεις των κομμάτων, τα οποία κέρδισαν τις εκλογές και κυβέρνησαν

- και κυρίως μέσα από τις προγραμματικές δηλώσεις των εκάστοτε Πρωθυπουργών και των αρμόδιων Υπουργών Παιδείας, όπως αυτές αναγνώστηκαν και υπερψηφίστηκαν μέσα στη Βουλή των Ελλήνων.

Οι δε προγραμματικές δηλώσεις μιας νεοεκλεγείσας κυβέρνησης έχουν μείζονα πολιτική σημασία, αφού μέσα στη γενικότερη πολιτειακή λειτουργία η Κυβέρνηση οφείλει να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Κατά το Σύνταγμα της Ελλάδας και τον Κανονισμό της Βουλής των Ελλήνων, οι προγραμματικές δηλώσεις αποτελούν ψήφο εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση. Μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, η Κυβέρνηση υποχρεούται να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής, την οποία μπορεί να τη ζητεί και οποτεδήποτε άλλοτε. Αντίστροφα η Βουλή μπορεί με απόφασή της να αποσύρει την εμπιστοσύνη της από την Κυβέρνηση ή από μέλος της. (άρθρο 84, Σύνταγμα της Ελλάδας 2008).

Την ανωτέρω συνταγματική επιταγή εξειδικεύει και ο Κανονισμός της Βουλής των Ελλήνων, σύμφωνα με τον οποίο, η Κυβέρνηση οφείλει μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού να εμφανιστεί στη Βουλή και να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης μετά τη συζήτηση των προγραμματικών της δηλώσεων. Ο Πρόεδρος της Βουλής, ύστερα από συνεννόηση με την Κυβέρνηση, ορίζει την ημέρα που θα αρχίσει η συζήτηση για τις προγραμματικές δηλώσεις και την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης. Η ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων της Κυβέρνησης και η πρόταση εμπιστοσύνης εγγράφονται σε ειδική ημερήσια διάταξη. Η Κυβέρνηση απολαύει της εμπιστοσύνης της Βουλής, αν οι προγραμματικές δηλώσεις εγκριθούν από την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων Βουλευτών, η οποία όμως δεν επιτρέπεται να είναι μικρότερη από τα δύο πέμπτα (2/5) του όλου αριθμού των Βουλευτών (άρθρο 141 του Κανονισμού της Βουλής των Ελλήνων).

Δηλαδή, σύμφωνα με τον συνταγματικό νομοθέτη, οι προγραμματικές δηλώσεις και η έγκρισή τους από τη Βουλή των Ελλήνων αποτελούν απόδειξη της δεδηλωμένης εμπιστοσύνης της Βουλής και εμμέσως του λαού προς την Κυβέρνηση και την πολιτική που θα ακολουθήσει. Άρα η πολιτική που εξαγγέλλεται στις προγραμματικές δηλώσεις κάθε νεοεκλεγείσας κυβέρνησης εγκρίνεται από τη Βουλή και δεσμεύει την Κυβέρνηση η οποία έχει τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής και άρα του λαού.

Οι προγραμματικές δηλώσεις δηλαδή αποτελούν ένα είδος πολιτικού συμβολαίου μεταξύ της νέας Κυβέρνησης και της κοινωνίας. Το αν αυτό το πολιτικό συμβόλαιο τηρείται ή όχι από τις Κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια της θητείας τους, αποτελεί αντικείμενο μιας άλλης έρευνας.

Επαγωγικά, και η εκπαιδευτική πολιτική που εξαγγέλθηκε κατά τη βαρύνουσα διαδικασία των προγραμματικών δηλώσεων είναι αυτή που προφανώς σχεδιάστηκε από το κυβερνητικό επιτελείο, εγκρίθηκε από την Εθνική Αντιπροσωπεία και δεσμεύει την Κυβέρνηση να την εφαρμόσει στη διάρκεια της κυβερνητικής θητείας. Πάντως σε κάθε περίπτωση, η εκπαιδευτική πολιτική που εξαγγέλλεται δημοσίως, ακόμα και αν πιθανώς δεν εφαρμόζεται πλήρως, αποτελεί ένα σαφές στίγμα των προσανατολισμών και των ιδεολογικών-αντικειμενικών επιλογών κάθε κυβέρνησης. Άρα η ανάλυση και σύνθεση των προγραμματικών δηλώσεων κάθε Κυβέρνησης για την παιδεία, μπορεί με την παραπάνω ανάγνωση να αποτελέσει σε πρωτόλεια μορφή την εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης.

Μέσα λοιπόν από αυτήν την προσέγγιση, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται σε δύο βασικά ερευνητικά ερωτήματα:

α) Ποιοι είναι οι βασικοί πυλώνες, οι κύριες προτεραιότητες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, της εκάστοτε κυβέρνησης τα τελευταία 17 χρόνια;

β) Ποια σημεία αποτελούν πεδίο σύγκλισης ή πεδίο απόκλισης; Ποιες δηλαδή είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές στην σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων από το 2000 ως το 2017;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΝΟΤΗΤΑ 2Α. Η επιλογή της περιόδου της έρευνας.

Η παρούσα έρευνα παρουσιάζει και αναλύει την εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας του 21^{ου} αιώνα, όπως αυτή προφανώς σχεδιάστηκε και εξαγγέλθηκε με το δημόσιο λόγο των κυβερνήσεων των τελευταίων 17 ετών (2000-2017). Η επιλογή αυτής της περιόδου έγινε για πέντε λόγους:

- i) Σκιαγραφεί τη σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, η οποία παρουσιάστηκε και αποκρυσταλλώθηκε μετά από την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ, μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992 και την πλήρη ένταξη της χώρας στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα με την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) του 2001. Άρα σε επίπεδο οικονομίας αλλά και πολιτικών, η Ελλάδα δεσμεύεται ακόμα περισσότερο από την κοινή ευρωπαϊκή πολιτική. Αυτό έχει μεγάλη αξία, γιατί στο παρελθόν το διεθνές περιβάλλον επηρέαζε έμμεσα την εθνική εκπαιδευτική πολιτική και εκφραζόταν συνήθως μέσω της πολιτισμικής διάχυσης και των παιδαγωγικών αντιλήψεων. Αντίθετα, σήμερα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και των διεθνών συσσωματώσεων, η διεθνής επιρροή είναι πιο άμεση και εκφράζεται κυρίως ως πίεση για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης (Κυπριανός, 2004).
- ii) Η περίοδος αυτή είναι σχετικά αχαρτογράφητη βιβλιογραφικά. Ενώ πλήθος άρθρων, βιβλίων και ερευνών καλύπτουν την περίοδο ως το 2000 ή οριακά ως το 2010, δεν υπάρχει ακόμη ανάλογη ενασχόληση με το κομμάτι 2010-2017 ή πολύ περισσότερο με το σύνολο της περιόδου 2000-2017.
- iii) Πρόκειται για μία ενδιαφέρουσα περίοδο με πολυκύμαντες εξελίξεις. Ο ενθουσιασμός, η αισιοδοξία και η δυναμική της ΟΝΕ του 2001, η διοργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων του 2004, ένα μεγάλο διάστημα οικονομικής ανάπτυξης, δίνουν τη θέση τους σε μία περίοδο οικονομικής στασιμότητας και μνημονιακών πολιτικών από το 2010 και μετά. Αυτή η διπλή φύση της περιόδου -ανάπτυξη στην αρχή, κρίση στο τέλος- πιθανώς αναδειξεί ενδιαφέρουσα στοιχεία και στην εκπαιδευτική πολιτική, δεδομένου ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να λειτουργεί ανεξάρτητα από τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις. Γενικότερα, ο χώρος της εκπαίδευσης δεν μένει ανεπηρέαστος από τις

κοινωνικές μεταβολές και είναι αναγκαία η ετοιμότητα για μεταρρύθμιση και προσαρμογή της εκπαίδευσης στις νέες κοινωνικές συνθήκες (Τερζής, 1993).

iv) Η περίοδος 2000-2017 παρουσιάζει πολιτική-κομματική ποικιλία. Στα 17 χρόνια της έρευνας, εναλλάσσονται στη διακυβέρνηση της χώρας πολλά κόμματα, άρα θα ερευνηθεί και θα παρουσιαστεί η εκπαιδευτική πολιτική πολλών κομμάτων: ΠΑΣΟΚ, ΝΔ (με επανεκλογή), ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ (με επανεκλογή). Και αυτό το στοιχείο ίσως έχει κάποιο ενδιαφέρον, καθώς η εκπαιδευτική πολιτική έχει σαφές ιδεολογικό πρόσημο και προσανατολισμό, όπως εξάλλου όλες οι πολιτικές. Εξάλλου, σύμφωνα και με τον Apple (2016), η εκπαίδευση, το περιεχόμενο και η μορφή του Αναλυτικού Προγράμματος, το τι διδάσκεται και το τι δεν διδάσκεται, ο τρόπος με τον οποίο δομείται και διδάσκεται η γνώση, έχει σαφές ιδεολογικό πρόσημο.

v) Είναι μία περίοδος πολύ συχνών αλλαγών της ελληνικής εκπαίδευσης, τουλάχιστον σε επίπεδο Υπουργείου και Υπουργών Παιδείας. Από το 2000 ως το 2017 έχουμε αλλαγή 13 Υπουργών Παιδείας (σε 17 χρόνια 13 Υπουργοί), συμπεριλαμβανομένων βέβαια και των υπηρεσιακών Υπουργών με ολιγόμηνη θητεία. Παράλληλα, ενώ για 54 χρόνια (1955-2009) το αρμόδιο Υπουργείο είχε τη σταθερή ονομασία «Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων», από το 2009 ως το 2015 και ως σήμερα μετονομάστηκε 5 φορές (σε 6 χρόνια 5 μετονομασίες). Και αυτό το στοιχείο ίσως αναδείξει κάποιες συνέπειες στην ελληνική εκπαιδευτική πολιτική.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2B. Η διαίρεση σε υποπεριόδους.

Η συνολική περίοδος 2000-2017 χωρίζεται σε 7 υποπεριόδους, ανάλογες με την εκλογή ή/και την επανεκλογή των κυβερνώντων κομμάτων. Έτσι θα ερευνήσουμε κάθε κυβερνητική θητεία, ακόμα και αν πρόκειται για διαδοχή του ίδιου κόμματος στην εξουσία, θεωρώντας ότι η κυβερνητική πολιτική μεταβάλλεται πριν και μετά από κάθε εκλογική μάχη. Αντίθετα δεν χωρίζουμε σε υποπεριόδους, ανάλογα με την υπουργική θητεία, θεωρώντας ότι οι Υπουργοί συνεχίζουν να εκφράζουν και να εφαρμόζουν την γενικότερη πολιτική που σχεδίασε, υποσχέθηκε και εξήγγειλε δημόσια το κυβερνών κόμμα στην αρχή της κυβερνητικής του θητείας, όσο και αν βάζουν το προσωπικό τους στίγμα στην εφαρμογή αυτής της πολιτικής.

Έτσι οι 7 υποπερίοδοι χωρίζονται αποκλειστικά και μόνο εκλογικά, δηλαδή εξετάζοντας τις θητείες των κυβερνήσεων που προέκυψαν από τις εκλογές, ως εξής: υποπερίοδος / κόμμα / Πρωθυπουργός / Υπουργός Παιδείας (ο πρώτος Υπουργός κάθε κυβέρνησης σε περίπτωση ανασχηματισμού):

A) 2000-2004 / ΠΑΣΟΚ / Κωνσταντίνος Σημίτης / Πέτρος Ευθυμίου

B) 2004-2007 / ΝΔ / Κωνσταντίνος Καραμανλής / Μαριέττα Γιαννάκου

Γ) 2007-2009 / ΝΔ / Κωνσταντίνος Καραμανλής / Ευριπίδης Στυλιανίδης

Δ) 2009-2011 / ΠΑΣΟΚ / Γεώργιος Παπανδρέου / Άννα Διαμαντοπούλου

E) 2012-2015 / ΝΔ / Αντώνης Σαμαράς / Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος

ΣΤ) 2015-2015 / ΣΥΡΙΖΑ / Αλέξης Τσίπρας / Αριστείδης Μπαλτάς

Ζ) 2015-2017 ΣΥΡΙΖΑ / Αλέξης Τσίπρας / Νικόλαος Φίλης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2Γ. Η μεθοδολογία της έρευνας.

Πρόκειται για μια εργασία με έρευνα κυρίως πρωτογενούς αρχείου και λιγότερο με βιβλιογραφική επισκόπηση. Βασικό πρωτογενές υλικό της έρευνας αποτέλεσαν οι προγραμματικές δηλώσεις των Πρωθυπουργών και των αρμόδιων Υπουργών Παιδείας, όπως αυτές έχουν καταγραφεί στα πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων. Δευτερεύον πρωτογενές υλικό αποτελούν τα προεκλογικά προγράμματα των κομμάτων και των πολιτικών. Τα δύο παραπάνω υλικά εντοπίζονται χρονικά στην περίοδο της έρευνας, δηλαδή από το 2000 ως και το 2015, αφού έκτοτε και μέχρι το 2017 δεν υπήρξε εκλογική αναμέτρηση και αλλαγή κυβερνητικού κόμματος.

Σε πρώτη φάση, μέσα από την επεξεργασία και τη σύγκριση των προεκλογικών προγραμμάτων και των προγραμματικών δηλώσεων, αποτυπώθηκαν τα βασικά σημεία για κάθε υποπερίοδο, δηλαδή για κάθε νεοεκλεγείσα κυβέρνηση. Σε δεύτερη φάση, γίνεται μια σύνθεση αυτών των σημείων, ώστε να αναδειχθούν τα ευρήματα αυτής της εργασίας, τα οποία είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές στην εξαγγελλλόμενη σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας, από κυβέρνηση σε κυβέρνηση.

Συμπληρωματικά με τα δύο παραπάνω βασικά πρωτογενή υλικά, χρησιμοποιήθηκαν πολιτειακά κείμενα από τη Ελλάδα και κείμενα διεθνών οργανισμών, καθώς και η σχετική βιβλιογραφία. Τα εν λόγω κείμενα δεν περιορίζονται χρονικά μόνο στην περίοδο της έρευνας (2000-2017), αλλά επεκτείνονται και παλιότερα, για να αναδειχθεί ο γενικότερος προβληματισμός για την εκπαίδευση ως διεθνή πρακτική και ως ελληνική πολιτική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΙΣ 7 ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟΥΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Α. Η υποπερίοδος 2000-2004 / ΠΑΣΟΚ / Κωνσταντίνος Σημίτης / Πέτρος Ευθυμίου.

3Α1. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις του ΠΑΣΟΚ.

Στο προεκλογικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ του 2000 (ΠΑΣΟΚ, 2000 α), το κόμμα προεκλογικά δεσμεύεται γενικότερα για

- i) αναβάθμιση της δημόσιας εκπαίδευσης
- ii) ανάπτυξη ενός «νοητικού» κεφαλαίου με ίσες ευκαιρίες για όλους
- iii) επένδυση στην κοινωνία της γνώσης για την κοινωνική και ατομική ανάπτυξη.
- iv) ενίσχυση της γλωσσομάθειας και της πληροφορικής
- v) τεχνολογική εκπαίδευση με σύγχρονες ειδικότητες
- vi) επέκταση ευκαιριών στη μεταδευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση
- vii) ενίσχυση του ερευνητικού ιστού σε σύγχρονους τομείς έρευνας και τεχνολογίας.

Εξειδικεύοντας τα παραπάνω (ΠΑΣΟΚ, 2000 β), το ΠΑΣΟΚ προεκλογικά σχεδιάζει

- i) Να βελτιώσει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την αποτελεσματικότητα των σχολικών μονάδων.
- ii) Να πετύχει την αναπροσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών, λαμβάνοντας υπόψη τις βασικές γνώσεις και δεξιότητες και τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, ώστε να δημιουργηθεί ένα στέρεο υπόβαθρο για τη συνεχή επικαιροποίηση των γνώσεων
- iii) Να εκσυγχρονίσει τη διοικητική δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, με γνώμονα τη διάχυση της πληροφόρησης και τη συμμετοχή πολλών φορέων - συμπεριλαμβανομένων και των σχολικών μονάδων - στη λήψη αποφάσεων, την υλοποίηση προγραμμάτων και τη διαχείριση πόρων
- iv) Να επεκτείνει τη δια βίου μάθηση σε όλη την έκταση του εκπαιδευτικού μας συστήματος με την εισαγωγή εξειδικευμένων γνωστικών περιοχών και τη δυνατότητα παροχής της ανεξάρτητα από ηλικία ή άλλα εμπόδια

- v) Να καλύψει όλα τα υπάρχοντα κενά στην υλικοτεχνική υποδομή του εκπαιδευτικού συστήματος
- vi) Να μειώσει στο ελάχιστο τη σχολική διαρροή και να αυξήσει το βαθμό προετοιμασίας των μαθητών σε σχέση με τις συνθήκες που θα επικρατούν μετά το τέλος των σπουδών τους.

3Α2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Σημίτη.

Στις προγραμματικές δηλώσεις του, Ο Πρωθυπουργός Σημίτης στις 24-4-2000 στη Βουλή των Ελλήνων (ΒτΕ, 2000) παρουσιάζοντας την κυβερνητική πολιτική, για την οποία ζητούσε την ψήφο εμπιστοσύνης της Εθνικής Αντιπροσωπείας, υποστήριξε ότι για το ΠΑΣΟΚ η παιδεία είναι ένας τομέας, στον οποίο η πολιτεία οφείλει να έχει παρουσία και παρέμβαση για να εξασφαλίζει υψηλού επιπέδου υπηρεσίες σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες. Έκλεισε την σύντομη αναφορά του στην εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησής του με την άποψη ότι η παιδεία αποτελεί βασικό πυλώνα του κοινωνικού κράτους, της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας.

3Α3. Οι προγραμματικές δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Πέτρου Ευθυμίου.

Αποκωδικοποιώντας τις μακροσκελείς προγραμματικές δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού, ο οποίος εξειδίκευσε την κυβερνητική εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ βρίσκουμε 2 άξονες, τις βασικές κατευθύνσεις και τους επιμέρους στόχους. Οι βασικές κατευθύνσεις της εξαγγελόμενης στις 24-4-2000 πολιτικής είναι (ΒτΕ, 2000):

- η εκπαίδευση να μεταβληθεί σε δυναμικό μοχλό ανάπτυξης
- η μέσα από την εκπαίδευση διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας εντός της ευρωπαϊκής πολυμορφίας
- η προσαρμογή στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας
- η εκπαίδευση και ο εκπαιδευτικός να γίνουν πεδίο άντλησης προτύπων για τους νέους

- διάλογος και συναίνεση για την εκπαιδευτική πολιτική με φορείς, δυνάμεις και κόμματα.

Οι επιμέρους στόχοι είναι πολλοί και αναλυτικοί, και συγκεκριμένα:

1. Ενίσχυση ολοήμερου νηπιαγωγείου και επέκταση του ολοήμερου δημοτικού
2. Ριζική αναδιάρθρωση των Προγραμμάτων Σπουδών, εισαγωγή νέων διδακτικών αντικειμένων, χρήση νέων διδακτικών εγχειριδίων με κατ'έτος αξιολόγησή τους
3. Έμφαση στην ειδική αγωγή που αποτελεί ατομικό δικαίωμα για την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτών
4. Ενίσχυση της τεχνολογικής επαγγελματικής εκπαίδευσης που θα συμβάλει στην οικονομική, κοινωνική και βιομηχανική ανάπτυξη με νέα Προγράμματα Σπουδών, νέα βιβλία και σύγχρονες ειδικότητες
5. Αναδιοργάνωση της Πρόσθετης Διδακτικής Στήριξης
6. Επέκταση των σχολικών βιβλιοθηκών
7. Εκσυγχρονισμός της κτιριακής υποδομής με στόχο την εξάλειψη της διπλοβάρδιας μέσα σε μία πενταετία
8. Δημιουργία σχολείων 2^{ης} ευκαιρίας για εκείνους που έχασαν την εγκύκλιο εκπαίδευση
9. Χάραξη εθνικής πολιτικής σε θέματα επαγγελματικού προσανατολισμού
10. Δέσμευση για κεντρική και τακτική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών
11. Αντικειμενικό σύστημα διορισμών εκπαιδευτικών για την ομαλή και έγκαιρη κάλυψη των κενών στα σχολεία
12. Άνοιγμα της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με αύξηση του αριθμού εισακτέων και με τη δημιουργία νέων τμημάτων στα ιδρύματα
13. Ενίσχυση του δημόσιου, ανταγωνιστικού και ποιοτικού Πανεπιστημίου
14. Ενδιαφέρον για τη διά βίου εκπαίδευση μέσα από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής.
15. Σαφώς διακριτοί ρόλοι Εκκλησίας-Πολιτείας.

3Α4. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2000-2004 της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ.

- Ισχυρή δημόσια εκπαίδευση ως μοχλός οικονομικής ανάπτυξης
- Διάλογος και συναίνεση
- Αναδιάρθρωση των Προγραμμάτων Σπουδών και των σχολικών βιβλίων
- Προσαρμογή στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Β. Η υποπερίοδος 2004-2007 / ΝΔ / Κωνσταντίνος Καραμανλής / Μαριέττα Γιαννάκου.

3Β1. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις της ΝΔ.

Στο προεκλογικό πρόγραμμα των εκλογών της 7-3-2004, η Νέα Δημοκρατία που έμελλε να κερδίσει στις εκλογές δεσμεύεται μεταξύ άλλων για τα παρακάτω κυριότερα σημεία (Νέα Δημοκρατία, 2004):

- i) Να καταστεί η εκπαίδευση κύριος παράγοντας κοινωνικής συνοχής, διαλόγου και κοινωνικής δικαιοσύνης.
- ii) Σε όλη την εκπαιδευτική διαδικασία να επικρατήσει η ευθύνη και η αξιολόγηση με συνεχή αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος, του εκπαιδευτικού έργου, των εκπαιδευτικών και των μαθητών
- iii) Υποχρεωτική δωδεκαετής εκπαίδευση, δηλαδή Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο
- iv) Αναμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών με δύο τουλάχιστον διδακτικά εγχειρίδια για κάθε γνωστικό αντικείμενο, με συνεχή αξιολόγηση αυτών των αλλαγών
- v) Συνεχής επιμόρφωση, εισαγωγική και περιοδική, των εκπαιδευτικών
- vi) Ενίσχυση των νέων μέσων τεχνολογίας και πληροφορίας και της διδασκαλίας των ξένων γλωσσών
- vii) Ενίσχυση του ολοήμερου νηπιαγωγείου και δημοτικού
- viii) Βελτίωση των κτιριακών υποδομών για κατάργηση της διπλοβάρδιας μέσα σε 5 χρόνια.
- ix) Κατάργηση των ΤΕΕ (Τεχνολογικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων) και αναβάθμισή τους μέσα από τα νέα ΕΠΑΛ (Επαγγελματικά Λύκεια)

3B2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Στις 22-3-2004 ο Πρωθυπουργός της χώρας Κωνσταντίνος Καραμανλής στις προγραμματικές δηλώσεις της νεοεκλεγείσας Κυβέρνησής του (ΒτΕ, 2004), τονίζει ότι στόχος της νέας κυβέρνησης είναι η Ελλάδα του πολιτισμού και της παιδείας, η Ελλάδα που επενδύει στο ανθρώπινο κεφάλαιο της νέας γενιάς και η Ελλάδα που φέρνει ένα νέο ανθρωπισμό, και ότι για όλα αυτά η νέα κυβέρνηση της ΝΔ βάζει συγκεκριμένους στόχους με άξονες στρατηγικής την παιδεία και τον πολιτισμό.

3B3. Οι προγραμματικές δηλώσεις της αρμόδιας Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Μαριέττας Γιαννάκου.

Στις 21-3-2004 η αρμόδια Υπουργός αναλύει το κυβερνητικό πρόγραμμα της νέας κυβέρνησης για την εκπαίδευση, χωρίζοντάς το σε οριζόντιες και κάθετες δράσεις (ΒτΕ, 2004). Στις οριζόντιες δράσεις συμπεριλαμβάνονται οι βασικοί άξονες της εκπαιδευτικής πολιτικής που κυρίως είναι:

- ισότιμες ευκαιρίες εκπαίδευσης για την ατομική και κοινωνική ανέλιξη όλων των πολιτών
- παροχή ουσιαστικής παιδείας, γλώσσας και παράδοσης
- διάλογος και συναίνεση, χωρίς αιφνιδιασμούς και με τη συμμετοχή ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας για την εξεύρεση κοινών απόψεων για τα κοινά συμφέροντα των νέων πολιτών
- αρχικός στόχος της κυβέρνησης είναι το 3,5% του ΑΕΠ με τελικό στόχο στο τέλος της τετραετίας το 5% του ΑΕΠ για την εκπαίδευση
- ταχύτετη προσαρμογή του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος στους στόχους της Λισαβόνας
- συνεχής αξιολόγηση σε όλα τα μέλη και τους φορείς της εκπαίδευσης
- αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών ως τρόπου διδασκαλίας, μάθησης, έρευνας και αξιολόγησης
- σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας.

Στις οριζόντιες δράσεις αναλύονται οι επιμέρους στόχοι της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής ανά εκπαιδευτική βαθμίδα, που κυρίως αναλύονται στα παρακάτω:

- 1) Βελτίωση του ολοήμερου νηπιαγωγείου και δημοτικού
- 2) Υποχρεωτική εκπαίδευση 12 ετών, Δημοτικό Γυμνάσιο και Λύκειο
- 3) Διαρκής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για να είναι αποτελεσματικότεροι
- 4) Κατάργηση των ΤΕΕ και ίδρυση των ΕΠΑΛ για καλύτερη επαγγελματική απορρόφηση των νέων
- 5) Διορθωτικές παρεμβάσεις στο υφιστάμενο σύστημα των πανελλαδικών εξετάσεων
- 6) Ενίσχυση της διά βίου μάθησης που θα αποτελέσει το απαραίτητο προσόν για όλους
- 7) Στρατηγικός σχεδιασμός δεκαετίας για την λειτουργία των τμημάτων και των σχολών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ίδρυση νέων με ουσιαστικό περιεχόμενο
- 8) Ενίσχυση της διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας των Πανεπιστημίων
- 9) Αναπτυξιακές δράσεις, έρευνα και αξιοποίηση των ερευνητικών προγραμμάτων.

3B4. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2004-2007 της κυβέρνησης ΝΔ.

- Η εκπαίδευση και ο πολιτισμός είναι κεφάλαιο ανάπτυξης
- Υποχρεωτική 12ετής εκπαίδευση
- Συνεχής αξιολόγηση και επιμόρφωση
- Διάλογος και συναίνεση
- Ενίσχυση της χρηματοδότησης προς την παιδεία (από 3,5% σε 5%).

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Γ. Η υποπερίοδος 2007-2009 / ΝΔ / Κωνσταντίνος Καραμανλής / Ευριπίδης Στυλιανίδης.

3Γ1. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις της ΝΔ.

Οι προεκλογικές δεσμεύσεις της ΝΔ, η οποία επανεξελέγη στις εκλογές του 2007 δεν έχουν βαρύνουσα σημασία, πρώτον επειδή πρόκειται για επανεκλογή του ίδιου κόμματος, άρα δεν υπήρξε δομική αλλαγή πολιτικής. Δεύτερον, οι εκλογές της 16-9-2007 έγιναν σχετικά αιφνιδιαστικά, χωρίς δηλαδή την πλήρη κινητοποίηση των κομματικών μηχανισμών και υπό το βάρος των εκτεταμένων πυρκαγιών σε Ηλεία και Εύβοια που προκάλεσαν δεκάδες νεκρούς. Έτσι στο βασικό προεκλογικό πλαίσιο της ΝΔ (Στυλιανίδης, 2009) , μπορούμε να εντοπίσουμε 5 βασικούς πυλώνες:

- i) Ανθρωποκεντρική εκπαίδευση με νέες ίσες ευκαιρίες για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες
- ii) Νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση, ψηφιακή σύγκλιση, τηλεεκπαίδευση
- iii) Πολυγλωσσία, γλωσσομάθεια, ελληνοφωνία και ενίσχυση ενός φιλελληνικού ρεύματος
- iv) Περιβαλλοντική εκπαίδευση για ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης και αειφόρο ανάπτυξη.
- v) Σύνδεση της παιδείας με τον αθλητισμό, επικαιροποίηση των Ολυμπιακών αξιών, μετά τους προηγούμενους Ολυμπιακούς αγώνες του 2004 και σύνδεση της παιδείας με τον πολιτισμό για ενίσχυση της εθνικής αυτογνωσίας.

3Γ2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Ο επανεκλεγείς πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής στις προγραμματικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης της ΝΔ, στις 30-9-2007 (ΒτΕ, 2007), στην αναφορά του στην σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική πολιτική δεσμεύεται για συνέχιση της διακυβέρνησης με διασφάλιση μιας ποιοτικής δημόσιας παιδείας, θεωρώντας ως βασική και κρίσιμη την επένδυση στον πολιτισμό, την παιδεία και τις νέες τεχνολογίες. Ανακοινώνει δημόσια το όραμά του για σύγχρονη, δημοκρατική και προοδευτική παιδεία με σύγχρονα μέσα, μεθόδους και τεχνολογίες και την εμπιστοσύνη του στο δημόσιο σχολείο, ώστε να

αναδειχθεί ο ελληνικός πολιτισμός και η Ελλάδα να γίνει ισχυρό περιφερειακό κέντρο παιδείας και πολιτισμού.

3Γ3. Οι προγραμματικές δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Ευριπίδη Στυλιανίδη.

Στις 30-9-2007, ο αρμόδιος Υπουργός Ευριπίδης Στυλιανίδης τόνισε την προτεραιότητα για διάλογο χωρίς κομματικά σύνορα, ιδεοληψίες και φανατισμούς, αλλά με σύνθεση και συναίνεση για την υπεύθυνη διαμόρφωση της νεότερης γενιάς. Αφού υποστήριξε ότι η παιδεία μπορεί να αποτελέσει μέσο οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, προχώρησε στην εξειδίκευση των προγραμματικών θέσεων για την εκπαιδευτική πολιτική της νέας κυβέρνησης (ΒτΕ, 2007):

- 1) Υποχρεωτική διετής προσχολική εκπαίδευση
- 2) Αναμόρφωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων και αξιολόγηση των σχολικών βιβλίων
- 3) Κωδικοποίηση της εκπαιδευτικής νομοθεσίας, καταπολέμηση της γραφειοκρατίας και διασφάλιση της διαφάνειας, της αξιοκρατίας και της αποτελεσματικότητας
- 4) Επέκταση του θεσμού του ολοήμερου νηπιαγωγείου
- 5) Μείωση του ανώτατου αριθμού των κατά τμήμα φοιτούντων μαθητών
- 6) Σχεδιασμός για αυτονόμηση του Λυκείου και αποδέσμευσή του από το σύστημα εισαγωγής
- 7) Έμφαση στη μειονοτική εκπαίδευση και στην εκπαίδευση των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων
- 8) Ενίσχυση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, της γλωσσομάθειας και της ψηφιακής σύγκλισης. Κεντρικό πολιτικό διακύβευμα αποτελεί η ίδρυση με κερδοσκοπικών μη κρατικών ΑΕΙ
- 9) Περαιτέρω ενίσχυση όλων των δομών διά βίου μάθησης για την αποτελεσματική και ισότιμη ένταξη όλων των πολιτών στην κοινωνία της γνώσης και στην αγορά της εργασίας
- 10) Κεντρικό πολιτικό διακύβευμα η ίδρυση μη κρατικών μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ
- 11) Εναρμόνιση με τη στρατηγική της Λισαβόνας με στόχο την ισότιμη συμμετοχή των ελληνικών Πανεπιστημίων στον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης

12) Ενίσχυση και προβολή της ελληνικής παιδείας στο εξωτερικό με ίδρυση σχολείων και στήριξη εδρών νεοελληνικών σπουδών στα ένα πανεπιστήμια.

3Γ4. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2007-2009 της κυβέρνησης ΝΔ.

- Υποχρεωτική 2ετής προσχολική εκπαίδευση
- Μη κρατικά μη κερδοσκοπικά ΑΕΙ
- Αναμόρφωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων και αυτονόμηση του Λυκείου
- Η Ελλάδα ισχυρό περιφερειακό κέντρο παιδείας και πολιτισμού
- Κοινωνική συμπεριληπτική διάσταση της εκπαίδευσης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Δ. Η υποπερίοδος 2009-2011 / ΠΑΣΟΚ / Γεώργιος Παπανδρέου / Άννα Διαμαντοπούλου

3Δ1. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις του ΠΑΣΟΚ.

Πριν τις πρόωρες εκλογές του 2009, το ΠΑΣΟΚ που κέρδισε στις επελθούσες εκλογές δεσμεύεται σε 3 βασικούς άξονες (ΠΑΣΟΚ, 2009):

- ποιοτική και σύγχρονη δημόσια παιδεία ως εργαλείο αναδιανομής του πλούτου και όχι ως μέσο κοινωνικής αναπαραγωγής και δημιουργίας νέων αποκλεισμών
- 5% του ΑΕΠ για την παιδεία ως το τέλος της τετραετίας του ΠΑΣΟΚ
- ποιότητα, εκσυγχρονισμός, επιμόρφωση και αξιολόγηση για όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Στις πιο εξειδικευμένες υποσχέσεις του, το ΠΑΣΟΚ προτάσσει:

- i) Δωρεάν και δημόσια διετή προσχολική εκπαίδευση
- ii) Νέο εθνικό πλαίσιο προγράμματος που θα αντικαθιστούσε τα υπάρχοντα ασφυκτικά Αναλυτικά Προγράμματα

- iii) Άνοιγμα των σχολείων στην κοινωνία και στην κοινότητα
- iv) Σύγχρονο σύστημα ειδικής αγωγής και έμφαση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση
- v) Εκπαιδευτική αυτονόμηση του Γενικού και του Επαγγελματικού Λυκείου
- vi) Προγραμματικές συμφωνίες των Πανεπιστημίων με την Πολιτεία
- vii) Τριτοβάθμια εκπαίδευση ανοιχτή στον κόσμο με ευελιξία, κινητικότητα και αξιολόγηση
- viii) Βελτίωση και εμπλουτισμός των ευκαιριών για διά βίου μάθηση, προς όφελος του πολίτη και του εργαζομένου
- ix) Αναδιοργάνωση και στρατηγικός σχεδιασμός του χώρου της έρευνας με 2% του ΑΕΠ χρηματοδότηση προς αυτήν.

3Δ2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου.

Αν και ελλείπουν συγκεκριμένες αναφορές για τη σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική πολιτική που θα ακολουθήσει το ΠΑΣΟΚ στην κυβερνητική του θητεία, στις δύο σχετικές αποστροφές της ομιλίας του, ο νέος Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου στις 18-10-2009 τονίζει ότι η επένδυση στην ανάπτυξη περνάει μέσα και από την παιδεία και ότι κάθε ευρώ φόρου που πληρώνει ο Έλληνας πολίτης πρέπει να πιάνει τόπο για καλύτερα αγαθά, άρα και για καλύτερη παιδεία (ΒτΕ, 2009).

3Δ3. Οι προγραμματικές δηλώσεις της αρμόδιας Υπουργού Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, Άννας Διαμαντοπούλου.

Στις 18-10-2009 η νέα Υπουργός στο άρτι μετονομασθέν Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων εκφωνεί τις προγραμματικές δηλώσεις της νεοεκλεγείσας Κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και εξαγγέλλει δημόσια την κυβερνητική πολιτική στο χώρο της εκπαίδευσης (ΒτΕ, 2009). Οι γενικές αρχές είναι ότι η γνώση αποτελεί κινητήρια οικονομική δύναμη ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, ότι στο επίκεντρο της πολιτικής τίθεται ο μαθητής και οι ανάγκες του (sic πρώτα ο μαθητής) και ότι η νέα πολιτική ηγεσία θα υποστηρίξει τη δημόσια δωρεάν παιδεία για όλους χωρίς διακρίσεις, αλλά με ποιότητα και αξιολόγηση.

Τα ειδικότερα θέματα της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την κυβερνητική θητεία του ΠΑΣΟΚ αναλύονται στα ακόλουθα σημεία:

- 1) Αύξηση της χρηματοδότησης για την παιδεία στο 5% του ΑΕΠ
- 2) Αξιολόγηση, επιβράβευση, επιμόρφωση και βελτίωση των αμοιβών των εκπαιδευτικών
- 3) Εθνικός διάλογος για την Παιδεία
- 4) Δωρεάν δημόσια διετής προσχολική εκπαίδευση
- 5) Σχολείο ανοιχτό στην κοινωνία, στη γνώση, στον κόσμο και στο διαδίκτυο
- 6) Ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότητας για την άμεση αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού ελλείμματος
- 7) Διδασκαλία της πληροφορικής και των ξένων γλωσσών που θα οδηγεί σε πιστοποίηση της γνώσης μέσα από το δημόσιο σχολείο
- 8) Ενίσχυση της ειδικής αγωγής και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης
- 9) Αυτονόμηση του Γενικού Λυκείου από την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση
- 10) Δυνατό σύγχρονο και ανταγωνιστικό Επαγγελματικό Λύκειο
- 11) Θέσπιση κριτηρίων για την πιστοποίηση και τη δομή της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατάρτισης
- 12) Ενίσχυση της έρευνας και της καινοτομίας, 2% του ΑΕΠ για την έρευνα, ισχυρά δημόσια ερευνητικά κέντρα και συνεργασία του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για την έρευνα
- 13) Διάλογος με την εκκλησία και διαθρησκευτικός διάλογος για να καλυφθούν όλοι οι πολίτες με διαφορετικά θρησκευόμενα και αναζητήσεις.

3Δ4. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2009-2011 της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ.

- Ποιοτική και σύγχρονη δημόσια παιδεία, πρώτα ο μαθητής
- Αξιολόγηση για όλους τους εμπλεκόμενους
- Αυτονόμηση του Λυκείου από το σύστημα εισαγωγής
- Εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Προτεραιότητα στη Διά Βίου Μάθηση και στην Έρευνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Ε. Η υποπερίοδος 2012-2015 / ΝΔ / Αντώνης Σαμαράς / Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος.

3Ε 1. Το κλίμα των εκλογών του 2012.

Μέσα σε καθεστώς κυβερνητικής αστάθειας, μετά την κυβέρνηση συνεργασίας Παπαδήμου (11-11-2011 ως 17-5-2012), μετά τις πρώτες εκλογές του 2012, μετά την αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης και μετά την υπηρεσιακή κυβέρνηση Πικραμένου (17-5-2012 ως 21-6-2012), το εκλογικό κλίμα ήταν έντονο. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις των κομμάτων, άρα και της ΝΔ που έμελλε να βγει πρώτο κόμμα στις εκλογές του Ιουνίου του 2012, μονοπωλούνταν από τα μεγάλα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, αλλά και από τα σενάρια εξόδου της χώρας από το ευρώ. Ως εκ τούτου, επιμέρους ολοκληρωμένα προεκλογικά προγράμματα για επιμέρους πολιτικές, πχ. για την παιδεία, δεν παρουσιάστηκαν υπό την πίεση των πιεστικών οικονομικών εξελίξεων. Αντίστοιχα και μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2012, σχηματίστηκε τρικομματική κυβέρνηση, η οποία στηρίχτηκε σε προγραμματική συμφωνία σύγκλισης, συμφωνία που επίσης μονοπωλείται από θέματα οικονομικά, νομισματικά και φορολογικά και από τους όρους της επαναδιαπραγμάτευσης του μνημονίου.

Επειδή σε αυτήν την τρικομματική κυβέρνηση, κυρίαρχη είναι η ΝΔ με εκλογικό ποσοστό κοντά στο 30%, δύομιση φορές μεγαλύτερο από το 12% του κυβερνητικού εταίρου ΠΑΣΟΚ, ενώ ο τρίτος κυβερνητικός εταίρος η Δημοκρατική Αριστερά με μόλις 6% αποχώρησε τους πρώτους μήνες της κυβέρνησης, για την παρούσα έρευνα η υποπερίοδος αυτή θα πιστωθεί στις κυβερνήσεις της ΝΔ, και για τον επιπλέον λόγο ότι Υπουργός Παιδείας ανέλαβε ο Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, προβεβλημένο στέλεχος της ΝΔ.

3Ε2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού Κωνσταντίνου Αρβανιτόπουλου.

Στις 8-7-2012 ο νέος Υπουργός στο εκ νέου μετονομασθέν Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, εξαγγέλλει από το βήμα της Βουλής των Ελλήνων την εκπαιδευτική πολιτική της νέας κυβέρνησης (ΒτΕ, 2012), για την οποία

σημειωτέον ο Πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς δεν έκανε καμία αναφορά στην ομιλία του. Η δομή της πυκνής ομιλίας του, μπορεί να χωριστεί σε τρία τμήματα:

i) Γενικές αρχές, ii) Κύριοι άξονες, iii) Ειδικοί στόχοι.

i) Γενικές αρχές

- Προώθηση τομών που θα αλλάξουν μακροπρόθεσμα τον προσανατολισμό, την ποιότητα, την ουσία και τα δομικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού συστήματος.

- Επανάσταση αξιοκρατίας (sic) για την ανανέωση και αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε το τελευταίο να αποτελέσει εγγύηση της κοινωνικής συνοχής και της Ευρωπαϊκής πορείας της χώρας.

ii) Κύριοι άξονες

- Εκπαιδευτικοί με επιμόρφωση, βελτίωση και εφόδια, και διαρκής ανατροφοδοτούμενη βελτιωτική αξιολόγηση
- Ποιοτικά Προγράμματα Σπουδών, βιβλία και μέθοδοι διδασκαλίας, που θα οδηγήσουν σε μία ποιοτική παιδεία, βάζοντας ως νέο στόχο της διδασκαλίας το «μαθαίνω πώς να μαθαίνω»
- Συγκερασμός και σύνθεση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» με το διαχρονικά πνεύμα της ελληνικής παιδείας, ώστε η εκπαίδευση να οδηγήσει στην οικονομική ανάπτυξη
- Σύγχρονες ισχυρές υποδομές σε κτίρια και τεχνολογίες.

iii) Ειδικοί στόχοι

- 1) Διετές υποχρεωτικό νηπιαγωγείο
- 2) Επέκταση του ολοήμερου δημοτικού σχολείου
- 3) Αναμόρφωση του Γενικού Λυκείου, με στόχο την παιδευτική αυτοτέλειά του και την βαρύτητα στη γενική παιδεία, επανασχεδιασμός του συστήματος εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, με εφαρμογή μετά το 2016
- 4) Αναβάθμιση του Επαγγελματικού Λυκείου με πρόσβαση στην αγορά εργασίας, επαγγελματικά δικαιώματα και πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση

- 5) Εμπλοκή της περιφερειακής αυτοδιοίκησης στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση και κατάρτιση
- 6) Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό σε συνεργασία με τα ορθόδοξα Πατριαρχεία της διασποράς και γενικότερα συνεργατική σχέση με την Εκκλησία της Ελλάδος, με προσήλωση στη θρησκευτική ελευθερία όλων των πολιτών
- 7) Ενίσχυση του θεσμού των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας.
- 8) Για την Ανώτατη εκπαίδευση, θα δοθεί βάρος στον εξορθολογισμό του ακαδημαϊκού χάρτη, στην ολοκλήρωση της εφαρμογής του Νόμου της Διαμαντοπούλου και στην εύρυθμη και απρόσκοπτη λειτουργία των τμημάτων.

3Ε3. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2012-2015 της κυβέρνησης ΝΔ.

- Επανάσταση αξιοκρατίας για ποιοτικό ανταγωνιστικό εκπαιδευτικό σύστημα
- Νέα ποιοτικά Προγράμματα Σπουδών, νέα βιβλία, μαθαίνω πώς να μαθαίνω
- Διετές υποχρεωτικό νηπιαγωγείο
- Παιδευτική αυτοτέλεια του Λυκείου
- Εξορθολογισμός του ακαδημαϊκού χάρτη.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3ΣΤ. Η υποπερίοδος 2015 (αρχές 2015 με μέσα 2015) / ΣΥΡΙΖΑ / Αλέξης Τσίπρας / Αριστείδης Μπαλτάς και Αναστάσιος Κουράκης.

3ΣΤ1. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ.

Μέσα στο 2015 διεξήχθησαν δύο εκλογικές αναμετρήσεις, τον Ιανουάριο και τον Σεπτέμβριο. Και στις δύο εκλογές πρώτο κόμμα αναδείχθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος ανέλαβε την κυβέρνηση σε συνεργασία με τους ΑΝΕΛ. Επειδή όμως οι ΑΝΕΛ συγκέντρωσαν το ένα έβδομο του ποσοστού του ΣΥΡΙΖΑ, ήταν το έκτο κόμμα σε ποσοστό ψήφων και Υπουργός και Αναπληρωτής Υπουργός Παιδείας ανέλαβαν προβεβλημένα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ, στην παρούσα εργασία θα επικεντρωθούμε μόνο στην εκπαιδευτική πολιτική του κυρίαρχου κυβερνώντος κόμματος, του ΣΥΡΙΖΑ. Στις πληρέστατες προεκλογικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την παιδεία (ΣΥΡΙΖΑ, 2014) κυρίαρχη είναι η κατεύθυνση για ανατροπή της εφαρμοζόμενης νεοφιλελεύθερης-ευρωπαϊκής-μνημονιακής στρατηγικής. Παράλληλα, προβάλλεται έντονα το όραμα για ένα ανοιχτό, δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα με νέους αξιακούς ποιοτικούς στόχους.

Ειδικότερες προεκλογικές υποσχέσεις αποτελούν:

- i) Δίχρονη προσχολική αγωγή υπό την εποπτεία του κράτους
- ii) Δωδεκάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, και πιο μακροπρόθεσμα δεκατετράχρονη με ενσωμάτωση και της δίχρονης προσχολικής αγωγής και μετά από κοστολόγηση των δομών
- iii) Αυτόνομο υποχρεωτικό Λύκειο με αποδέσμευση του απολυτηρίου από την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, Ενιαίο Λύκειο Θεωρίας και Πράξης με ενσωμάτωση ΓΕΛ και ΕΠΑΛ και ελεύθερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση
- iv) Ανασχεδιασμός του περιεχομένου των μαθημάτων, των Προγραμμάτων Σπουδών και του τρόπου λειτουργίας των σχολείων με δημοκρατία, συμμετοχή, διάλογο και χωρίς ταξικούς φραγμούς
- v) Ενιαίος Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας, με δημόσιο χαρακτήρα και με αιχμή τα αναβαθμισμένα ΤΕΙ και τα Δημόσια Ερευνητικά κέντρα
- vi) Θεσμοθέτηση και λειτουργία αποκεντρωμένων συμμετοχικών και δημοκρατικών διαδικασιών, με άνοιγμα της παιδείας στους εμπλεκόμενους φορείς και στην κοινωνία.

3ΣΤ2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα.

Στις 8-2-2015 ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας στις προγραμματικές του δηλώσεις της νέας του κυβέρνησης θέτει τρεις ξεκάθαρους στόχους για την παιδεία: (sic) εξισωτισμός, καθολική πρόσβαση και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Στη συνέχεια προβάλλει τον κεντρικό ρόλο της παιδείας για την ανασυγκρότηση της χώρας, αφού η παιδεία αποτελεί ένα από τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της χώρας. Υπόσχεται διάλογο για την αλλαγή ολόκληρου του θεσμικού πλαισίου και των τριών βαθμίδων με ορίζοντα τετραετίας. Τέλος δεσμεύεται για αλλαγές στο νόμο για την λειτουργία των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευση και προώθηση της έρευνας ως μακροχρόνιας εθνικής επένδυσης (ΒτΕ, 2015 α).

3ΣΤ3. Οι προγραμματικές δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων Αριστείδη Μπαλτά και του αναπληρωτή Υπουργού Αναστάσιου Κουράκη.

Στις 9-2-2015 ο νέος Υπουργός στο εκ νέου μετονομασθέν Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων εξαγγέλλει από το βήμα της Βουλής των Ελλήνων την εκπαιδευτική πολιτική της νέας κυβέρνησης σε γενικές γραμμές, καθώς τις ειδικότερες πλευρές αυτής της πολιτικής θα τις εξειδίκευε ο νέος αναπληρωτής Υπουργός. Οι γενικές γραμμές της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής, για την οποία ο ΣΥΡΙΖΑ ζήτησε και πήρε την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής είναι (ΒτΕ, 2015 β):

- Προσπάθεια για μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και συναίνεση
- Ποιοτική ενίσχυση του δημόσιου σχολείου
- Η παιδεία και ο πολιτισμός να γίνουν αυτοσκοποί και όχι εργαλεία
- Αποσύνδεση του Λυκείου από το σύστημα εισαγωγής
- Κατάργηση του συστήματος της ψευδοαξιολόγησης (sic)
- Εκτεταμένες αλλαγές στο νόμο Διαμαντοπούλου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Εγγύηση της θρησκευτικής ελευθερίας για όλους τους πολίτες και διαχωρισμό της Εκκλησίας από το Κράτος.

Την ίδια ημέρα 9-2-2015, οι προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ για την εκπαίδευση συνεχίζονται με την ομιλία του Αναπληρωτή Υπουργού Πολιτισμού,

Παιδείας και Θρησκευμάτων, του Αναστάσιου Κουράκη (ΒτΕ, 2015 γ). Σε αδρές γραμμές η εξαγγελόμενη εκπαιδευτική πολιτική συνοψίζεται

- στην αναδιοργάνωση της δημόσιας, δωρεάν δημοκρατικής και ποιοτικής εκπαίδευσης, με άμβλυνση των ανισοτήτων και των διακρίσεων, με έμφαση στα παιδιά των πίσω θρανίων (sic) και στις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες και

- στον επαναπροσδιορισμό του θεσμικού πλαισίου και για τις τρεις βαθμίδες με ευρύ διάλογο και δημοκρατικές-συμμετοχικές διαδικασίες για όλους τους εμπλεκόμενους.

Εξειδικεύοντας τις κυβερνητικές δεσμεύσεις της νέας πολιτικής ηγεσίας του ΣΥΡΙΖΑ, επισημαίνουμε τα ακόλουθα:

- 1) Επανασχεδιασμός του Αναλυτικού Προγράμματος και των σχολικών εγχειριδίων, με σκοπό την ολόπλευρη αγωγή ενός ολοκληρωμένου πολίτη
- 2) Ενίσχυση του Λυκείου και αυτονόμησή του από τις πανελλαδικές εξετάσεις, δεδομένης και της σταδιακής σχεδιαζόμενης ελεύθερης πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση
- 3) Κατάργηση του υπάρχοντος αλλά ανενεργού συστήματος αξιολόγησης και θέσπιση ενός νέου δημοκρατικού πλέγματος αποτίμησης του εκπαιδευτικού έργου
- 4) Αυστηροί επιστημονικοί, παιδαγωγικοί και εργασιακοί όροι για την ιδιωτική εκπαίδευση.

3ΣΤ4. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2015 της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ.

- Συμπεριληπτική και δημοκρατική εκπαίδευση για όλους και με όλους, με έμφαση στα «παιδιά των πίσω θρανίων»
- 2χρονη εποπτευόμενη προσχολική εκπαίδευση και σταδιακά συνολική 14χρονη εκπαίδευση
- Ενιαίο Λύκειο Θεωρίας και Πράξης με βαθμιαία ελεύθερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Εκτεταμένες θεσμικές αλλαγές και στις τρεις βαθμίδες
- Ενιαίος Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Ζ. Η υποπερίοδος 2015 και μετά (τέλος 2015 μέχρι σήμερα 2017) / ΣΥΡΙΖΑ /
Αλέξης Τσίπρας / Νικόλαος Φίλης.

3Ζ1. Οι προεκλογικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ.

Τον Σεπτέμβριο του 2015 διενεργήθηκαν πρόωρες εκλογές κάτω από την πίεση των οικονομικών και νομισματικών εξελίξεων με την επιβολή κεφαλαιακού ελέγχου και την ψήφιση του τρίτου μνημονίου. Έτσι στο προεκλογικό τοπίο κυριάρχησαν τα θέματα της οικονομίας και πολύ λιγότερο θέματα εσωτερικής πολιτικής, όπως η εκπαίδευση, που ίσως είχαν εξαντληθεί στις προηγούμενες εκλογές που είχαν διεξαχθεί πριν μόλις οκτώ μήνες

Έτσι στο Σχέδιο Κυβερνητικού Προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ (ΣΥΡΙΖΑ, 2015) εντοπίζουμε προεκλογικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ, παρόμοιες με τις προηγούμενες και πιο συγκεκριμένα:

- i) αναδιάρθρωση του Προγράμματος Σπουδών για την εδραίωση μιας αντίληψης ενότητας θεωρίας και πράξης
- ii) ενιαίο βιβλίο για κάθε μάθημα μέσα στην ίδια βαθμίδα
- iii) συνδυασμός των πανελλαδικών εξετάσεων με ελεύθερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ενιαίο Λύκειο θεωρίας και πράξης
- iv) νέος νόμος-πλαίσιο για την ανώτατη εκπαίδευση, σταδιακή ενοποίηση ΑΕΙ και ΤΕΙ, αναδιαμόρφωση των δημόσιων ερευνητικών κέντρων
- v) υποχρεωτική Α΄ Λυκείου και σταδιακά υποχρεωτική 12χρονη εκπαίδευση με όλο το Λύκειο
- vi) διαρκής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και συνεχής αποτίμηση του εκπαιδευτικού έργου
- vii) σωστή διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού με νέα οργανογράμματα και ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων.

3Ζ2. Οι προγραμματικές δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων Νικόλαου Φίλη.

Από τις προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά για την εκπαιδευτική πολιτική και ο λόγος του μονοπωλείται από θέματα οικονομικά και νομισματικά (ΒτΕ, 2015 δ). Έτσι το βάρος πέφτει στον αρμόδιο Υπουργό Παιδείας για να αναπτύξει την εξαγγελόμενη εκπαιδευτική πολιτική, για την οποία η νέα Κυβέρνηση ζητάει την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής.

Ο νέος Υπουργός Νικόλαος Φίλης στο εκ νέου μετονομαζόμενο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, στις 6-10-2015 αναπτύσσοντας τις προγραμματικές δηλώσεις της νέας Κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ για την παιδεία (ΒτΕ, 2015 ε), τονίζει τα ακόλουθα:

- 1) Εθνικός και κοινωνικός διάλογος για συμφωνία και εφαρμογή ριζικών μεταρρυθμίσεων με σαφές χρονοδιάγραμμα
- 2) Σχολείο δημοκρατικό, με ισότητα ευκαιριών και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς
- 3) Σχεδιασμός συστήματος αποτίμησης του εκπαιδευτικού έργου
- 4) Συνολική αναδιάρθρωση του σχολικού προγράμματος, των βιβλίων και της ύλης, «ώστε το παιδί να χαίρεται να μαθαίνει»
- 5) Αναβάθμιση ενός αυτόνομου Λυκείου και τέταρτο έτος μαθητείας στα επαγγελματικά λύκεια για απόκτηση εργασιακής εμπειρίας
- 6) Ακαδημαϊκή και δημοκρατική επανεκκίνηση των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με αλλαγές του θεσμικού πλαισίου
- 7) Προτεραιότητα στα σχολεία ειδικής αγωγής και στους θεσμούς αντισταθμιστικής εκπαίδευσης.

3Ζ3. Σύνοψη της εξαγγελόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής για την υποπερίοδο 2015 μέχρι σήμερα 2017 της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ.

- Ριζική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση
- Δωρεάν δημόσια ποιοτική παιδεία
- Ανοιχτό σχολείο με δημοκρατικές αξίες αλληλεγγύης και αντιολοκληρωτισμού
- Εθνικός-κοινωνικός διάλογος για ριζικές θεσμικές αλλαγές.

3Η. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ-ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΟΛΟΚΛΗΡΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε η αναλυτική παρουσίαση της εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα από το δημόσιο λόγο των τελευταίων ελληνικών κυβερνήσεων. Ολόκληρη η περίοδος της έρευνας 2000-2017 διαιρέθηκε σε επτά υποπεριόδους ανάλογα με τις εκλογές και τις κυβερνητικές θητείες. Συνοπτικά, το υλικό που ήδη παρουσιάστηκε αναλυτικά θα μπορούσε να αποτυπωθεί στον παρακάτω πίνακα, με εστίαση στο βασικό ιδεολογικό πυρήνα κάθε υποπεριόδου και στο κυρίαρχο motto/σύνθημα της εξαγγελόμενης πολιτικής.

ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΚΟΜΜΑ/ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ/ ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ	ΚΥΡΙΑΡΧΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ/motto
A) 2000-2004	ΠΑΣΟΚ/Κωνσταντίνος Σημίτης / Πέτρος Ευθυμίου	Ανάπτυξη ενός «νοητικού κεφαλαίου» Ίσες ευκαιρίες για όλους
B) 2004-2007	ΝΔ/Κωνσταντίνος Καραμανλής/ Μαριέττα Γιαννάκου	Η Ελλάδα της παιδείας και του πολιτισμού Ευθύνη και διάλογος
Γ) 2007-2009	ΝΔ/Κωνσταντίνος Καραμανλής/ Ευριπίδης Στυλιανίδης	Η Ελλάδα ισχυρό κέντρο παιδείας και πολιτισμού Μη κρατικά ΑΕΙ
Δ) 2009-2011	ΠΑΣΟΚ/Γεώργιος Παπανδρέου / Άννα Διαμαντοπούλου	Ποιότητα και αξιολόγηση Πρώτα ο μαθητής
Ε) 2012-2015	ΝΔ / Αντώνης Σαμαράς / Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος	Επανάσταση αξιοκρατίας Μαθαίνω πώς να μαθαίνω
ΣΤ) 2015-2015	ΣΥΡΙΖΑ / Αλέξης Τσίπρας / Αριστείδης Μπαλτάς	Εξισωτισμός, καθολική πρόσβαση και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης Τα παιδιά των πίσω θρανίων
Ζ) 2015-2017	ΣΥΡΙΖΑ / Αλέξης Τσίπρας / Νικόλαος Φίλης	Δημοκρατία-αλληλεγγύη Ριζικές αλλαγές/Εθνικός κοινωνικός διάλογος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ.

Ο πρώτος σκοπός της εργασίας ήταν να παρουσιάσει την εξαγγελόμενη από τις ελληνικές κυβερνήσεις εκπαιδευτική πολιτική, τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα, κάτι που έγινε διεξοδικά στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Μετά την παρουσίαση, πρέπει να γίνει η σύνθεση των ευρημάτων, ώστε να αναδειχθεί το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας: ποιοι είναι διαχρονικά οι βασικοί άξονες της σύγχρονης ελληνική εκπαιδευτική πολιτική και πώς αυτοί εμφανίζονται σε κάθε υποπερίοδο από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Έτσι λοιπόν στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές στις προγραμματικές θέσεις των κομμάτων, δηλαδή:

α) οι βασικοί άξονες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής που εμφανίζονται και στις 7 υποπεριόδους ή τουλάχιστον πολύ συχνά και από τα τρία κόμματα εξουσίας της έρευνας. Άρα, ψάχνουμε τους βασικούς άξονες που απασχόλησαν και τα 3 κόμματα εξουσίας (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ), αν όχι πάντα, τουλάχιστον σε μία κυβερνητική θητεία καθενός κόμματος, όπου παρατηρούνται ομοιότητες.

β) βασικοί άξονες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής στους οποίους παρατηρούνται αποκλίσεις στις προγραμματικές θέσεις των κομμάτων, δηλαδή τα κύρια θέματα που απασχολούν τις κυβερνήσεις, σχεδόν σε όλες τις υποπεριόδους, όπου παρατηρούνται διαφορές.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4Α. Βασικοί άξονες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής με ομοιότητες.

1. Η εκπαίδευση και η σύνδεσή της με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Χωρίς να αποτελεί ελληνική πρωτοπορία, και κάτω από την επίδραση της διεθνούς αντίληψης για τη συμβολή της εκπαίδευσης στην αειφόρο ανάπτυξη, όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις τουλάχιστον στο δημόσιο λόγο τους τονίζουν τον καθοριστικό ρόλο της εκπαίδευσης στη γενικότερη ανάπτυξη της χώρας. Οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ θεωρούν την εκπαίδευση αρχικά ως βασικό πυλώνα του κοινωνικού κράτους και της οικονομίας και

αργότερα ως εργαλείο αναδιανομής του πλούτου και κοινωνικής συνοχής. Η ΝΔ επενδύει στο ανθρώπινο κεφάλαιο της παιδείας και του πολιτισμού μέσα στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιμένει στα έμμεσα οικονομικά αποτελέσματα της εκπαίδευσης, μέσα κυρίως από την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προώθηση δημοκρατικής κουλτούρας και θεωρεί ότι η παιδεία και ο πολιτισμός είναι αυτοσκοποί και όχι εργαλεία.

2. Ο δημόσιος χαρακτήρας της εκπαίδευσης.

Και τα 3 κόμματα εξουσίας στην εξαγγελλλόμενη εκπαιδευτική τους πολιτική επιμένουν στο δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Το ΠΑΣΟΚ αρχικά προβάλλει ως βασική στρατηγική την αναβάθμιση της δημόσιας εκπαίδευσης, που μετά το 2009 την εμπλουτίζει με τα χαρακτηριστικά του εκσυγχρονισμού και της ποιότητας. Η ΝΔ δείχνει εμπιστοσύνη στη δημόσια εκπαίδευση με ποιότητα και αξιολόγηση και επιπρόσθετα προβάλλει και την προγραμματική της θέση για ίδρυση μη κρατικών μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ. Ο ΣΥΡΙΖΑ είναι προσηλωμένος στο δημόσιο σχολείο της καθολικής πρόσβασης με νέους αξιακούς ποιοτικούς στόχους δημοκρατίας και ισότητας.

3. Αναδιάρθρωση των Προγραμμάτων Σπουδών και των σχολικών εγχειριδίων.

Άλλο ένα μείζον θέμα το οποίο κυριαρχεί στις δημόσιες τοποθετήσεις όλων των κυβερνήσεων από το 2000 ως το 2017 είναι η αναδιάρθρωση των Προγραμμάτων Σπουδών και των σχολικών εγχειριδίων. Το ΠΑΣΟΚ δεσμεύεται για ριζική αναδιάρθρωση των Προγραμμάτων, εισαγωγή νέων διδακτικών αντικειμένων, τη χρήση νέων τεχνολογιών και αργότερα για νέο εθνικό πλαίσιο προγράμματος που θα αντικαταστήσει τα ασφυκτικά Αναλυτικά Προγράμματα. Η ΝΔ υπόσχεται αναμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών και των βιβλίων με συνεχή αξιολόγησή τους. Ο ΣΥΡΙΖΑ με τη σειρά του μιλάει για ανασχεδιασμό του περιεχομένου των μαθημάτων και των τρόπων διδασκαλίας, με δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες με σκοπό την ολόπλευρη αγωγή ενός ολοκληρωμένου δημοκρατικού πολίτη.

4. Διάλογος και συναίνεση.

Και τα τρία κυβερνώντα κόμματα για την εκπαιδευτική πολιτική που σχεδιάζουν και υπόσχονται να εφαρμόσουν, δεσμεύονται για διάλογο και συναίνεση. Το ΠΑΣΟΚ εξαγγέλλει διάλογο και συναίνεση με κόμματα και φορείς, χάραξη εθνικής πολιτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση και το 2009 η αρμόδια Υπουργός Διαμαντοπούλου προγραμματίζει την διενέργεια εθνικού διαλόγου για την παιδεία (τον διάλογο Μπαμπινιώτη, όπως έμεινε γνωστός). Η ΝΔ υπόσχεται διάλογο, συναίνεση χωρίς αιφνιδιασμούς και με τη συμμετοχή ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας και σύνθεση απόψεων για την υπεύθυνη διαμόρφωση της νεότερης γενιάς. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιμένει σε διάλογο και αποκεντρωμένες συμμετοχικές διαδικασίες για την αλλαγή ολόκληρου του θεσμικού πλαισίου και για τις τρεις βαθμίδες εκπαίδευσης και ξεκινά εθνικό κοινωνικό διάλογο για την παιδεία, το γνωστό διάλογο Λιάκου.

5. Συμπεριληπτική κοινωνική παιδεία.

Άλλος ένας κοινός άξονας που εντοπίζεται διαχρονικά και διακομματικά είναι η κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και ο προσανατολισμός της προς την κοινωνική συμπερίληψη και τις ισότιμες ευκαιρίες. Έτσι το ΠΑΣΟΚ ήδη από το 2000 τονίζει την παροχή ίσων ευκαιριών ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες και την έμφαση στην ειδική αγωγή, ενώ το 2009 προσθέτει και την διαπολιτισμική εκπαίδευση και τις Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας. Η ΝΔ προβάλλει τις ισότιμες εκπαιδευτικές ευκαιρίες για την ατομική και κοινωνική ανέλιξη όλων των πολιτών, το ενδιαφέρον για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες και την μειονοτική εκπαίδευση και την ενίσχυση των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας. Τέλος, ο ΣΥΡΙΖΑ στο πλαίσιο του εξισωτισμού (sic) υποστηρίζει την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων και των αποκλεισμών ταξικού χαρακτήρα και το ενδιαφέρον για τα παιδιά των πίσω θρανίων και των ευαίσθητων ομάδων.

6. Αυτονόμηση του Λυκείου από τις πανελλαδικές εξετάσεις.

Βασικό πρόβλημα της εκπαιδευτικής πολιτικής διαχρονικά αποτελεί η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι πανελλαδικές εξετάσεις. Δύο πρόσφατες μελέτες του

Εθνικού Οργανισμού Εξετάσεων το 2016 καταγράφουν την διαχρονική εξέλιξη των πανελλαδικών εξετάσεων και τα αντίστοιχα συστήματα πρόσβασης των ευρωπαϊκών χωρών και μαζί με την πλούσια βιβλιογραφία και αρθρογραφία γι αυτό το θέμα, καταδεικνύουν πώς και πόσο η πρόσβαση στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει βαθύτατα πολιτικό και κοινωνικό ενδιαφέρον (ΕΟΕ, 2016 α & β) . Το θέμα ίσως γίνεται πιο περίπλοκο, καθώς στις πανελλαδικές εξετάσεις εμπλέκονται δύο διαφορετικές βαθμίδες εκπαίδευσης, αφού οι εξετάσεις αποτελούν το τέλος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και την αρχή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κάτι που δημιουργεί πολιτικές, οικονομικές αλλά και γραφειοκρατικές αγκυλώσεις.

Η ΝΔ ήδη από το 2004 εξαγγέλλει διαρθρωτικές παρεμβάσεις στο υφιστάμενο σύστημα των πανελλαδικών εξετάσεων και σχεδιασμό για αυτονόμηση του Λυκείου από το σύστημα εισαγωγής, ενώ το 2012 εξαγγέλλει αναμόρφωση του Λυκείου για την επίτευξη της εκπαιδευτικής του αυτοτέλειας με ενίσχυση της γενικής παιδείας. Το ΠΑΣΟΚ το 2000 μιλάει για άνοιγμα της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με νέα τμήματα και αύξηση του αριθμού εισακτέων, ενώ το 2009 για αυτονόμηση του Λυκείου από τις πανελλαδικές εξετάσεις. Τέλος ο ΣΥΡΙΖΑ στο πλαίσιο της ελεύθερης (αρχές 2015) ή της σχεδόν ελεύθερης (μέσα 2015) πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, υπόσχεται την αυτονόμηση του Λυκείου, κατάργηση της Τράπεζας Θεμάτων και πλήρη αποδέσμευση του απολυτηρίου του Λυκείου από τις πανελλαδικές εξετάσεις.

7. Η διά βίου μάθηση.

Κοινός τόπος στις κυβερνητικές εξαγγελίες για την εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί η διά βίου μάθηση/εκπαίδευση/κατάρτιση. Το ΠΑΣΟΚ ήδη από το 2000 εξαγγέλλει την επέκταση των ευκαιριών στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, τη δημιουργία δομών δεύτερης ευκαιρίας για όσους έχασαν την εγκύκλιο παιδεία και το ενδιαφέρον για το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής, ενώ το 2009 η νέα επικεφαλής του μετονομασθέντος Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (Διαμαντοπούλου) δίνει έμφαση σε ένα νέο ολοκληρωμένο εθνικό σύστημα διά βίου μάθησης και κατάρτισης για τον πολίτη και τον εργαζόμενο. Αντίστοιχα η ΝΔ από το 2004 υπόσχεται την ενίσχυση της διά βίου μάθησης ως απαραίτητου εργαλείου για την ισότιμη ένταξη όλων των πολιτών στην κοινωνία της γνώσης και στην

αγορά εργασίας και από το 2012 και μετά εμπλέκει και την περιφερειακή αυτοδιοίκηση στις δομές της εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τέλος ο ΣΥΡΙΖΑ με αναιμικές αναφορές στην καθ'αυτή διά βίου μάθηση, εμμένει στην ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης, στην ουσιαστική αναβάθμιση των ΤΕΙ και στην ελεύθερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4B. Βασικοί άξονες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής με διαφορές.

1. Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση.

Η επιλογή της αξιολόγησης μέσα στην εκπαιδευτική πολιτική, είναι μία προτεραιότητα που δεν παρουσιάζει σταθερή ή διαχρονική αντιμετώπιση από τα τρία κόμματα εξουσίας. Η αξιολόγηση εμφανίζεται emphatically στην πολιτική ρητορεία της ΝΔ το 2004: συνεχής αξιολόγηση του εκπαιδευτικού, του μαθητή, του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού συστήματος. Η ΝΔ το 2007 πιο υποτονικά μιλάει για διαφάνεια, αξιοκρατία και αποτελεσματικότητα, ενώ το 2012 παραμερίζει την αξιολόγηση και υπερτονίζει την αξιοκρατία, την αναβάθμιση και την ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Η αξιολόγηση πρωταγωνιστεί στο πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ του 2009: ποιότητα, εκσυγχρονισμός, αξιολόγηση και συνεχής επιμόρφωση. Το τρίτο κόμμα εξουσίας, ο ΣΥΡΙΖΑ θα έρθει το 2015 και θα διαφοροποιηθεί στο θέμα της αξιολόγησης. Στους νέους αξιακούς προσανατολισμούς, ο ΣΥΡΙΖΑ εξαγγέλλει την κατάργηση του συστήματος της «ψευδοαξιολόγησης» (sic) και αργότερα την αντικατάστασή του από ένα πλέγμα συμμετοχικής αποτίμησης του εκπαιδευτικού έργου.

2. Η διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Το θέμα της διάρκειας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης ενώ απασχολεί και τα τρία κυβερνητικά κόμματα από το 2000 ως και σήμερα, ωστόσο δεν παρουσιάζει μία σταθερή και διακομματική κοινή γραμμή. Έτσι, η ΝΔ το 2004 δεσμεύεται για 12χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, δηλαδή για ενσωμάτωση και του Λυκείου. Η ίδια η ΝΔ το 2007 και το 2012 αλλάζει γραμμή και προτείνει 11χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, δηλαδή 2 χρόνια

προσχολικής μαζί με Δημοτικό και Γυμνάσιο. Το 2009 το ΠΑΣΟΚ στο ίδιο σκεπτικό αλλάζει τη φιλοσοφία της συνολικά 11χρονης εκπαίδευσης προτείνοντας 2 χρόνια δημόσιας δωρεάν (όχι υποχρεωτικής) προσχολικής μαζί με 9 χρόνια υποχρεωτικής σε Δημοτικό και Γυμνάσιο. Ο ΣΥΡΙΖΑ αρχικά δεσμεύεται για 12 χρόνια και λίγο αργότερα για 10 χρόνια. Συγκεκριμένα στην πρώτη του θητεία προγραμματίζει 12χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και 2 χρόνια προσχολική υπό την εποπτεία του κράτους. Λίγο αργότερα αναπροσαρμόζει το πρόγραμμα σε 10 υποχρεωτικά χρόνια, 9 Δημοτικό και Γυμνάσιο και 1 χρόνο η Α΄ Λυκείου που θα έχει μόνο γενική προπαρασκευαστική παιδεία, και παραμένει η διετής εποπτευόμενη από το κράτος προσχολική αγωγή.

3. Σύνδεση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής με την ευρωπαϊκή πολιτική.

Η σύνδεση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής με τις διεθνείς εκπαιδευτικές κατευθύνσεις, είναι μία προτεραιότητα που δεν παρουσιάζει σταθερή ή διαχρονική αντιμετώπιση από τα τρία κόμματα εξουσίας. Η ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ τάσσονται υπέρ της προσαρμογής με την ΕΕ, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ στη ρητορεία του διαφοροποιείται από την ευρωπαϊκή πολιτική. Η ΝΔ δεσμεύεται για προσαρμογή στους στόχους της Λισαβόνας, ισότιμη συμμετοχή στον Ενιαίο Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης και συγκερασμό της ευρωπαϊκής πολιτικής με το ελληνικό πνεύμα. Το ΠΑΣΟΚ εξαγγέλλει νέο πλαίσιο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση με ευελιξία, κινητικότητα και αξιολόγηση και παράλληλα άνοιγμα στον κόσμο και ενίσχυση των δόμων διά βίου μάθησης και Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας, τα οποία αποτελούν βασικές ευρωπαϊκές κατευθύνσεις. Ο ΣΥΡΙΖΑ περιορίζει τις αναφορές στην ευρωπαϊκή πολιτική και οδεύει προς την απαγκίστρωση από τις ευρωπαϊκές πολιτικές, που εν πολλοίς ταυτίζει με τις νεοφιλελεύθερες μνημονιακές πολιτικές που περιορίζουν το δημόσιο και κοινωνικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης.

4. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο θέμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρατηρούνται προγραμματικές αποκλίσεις μεταξύ των 3 κομμάτων εξουσίας. Η μεγάλη διαφορά έγκειται στην προγραμματική θέση της ΝΔ για ίδρυση μη κρατικών μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ που προτάχθηκε ιδιαίτερος την περίοδο 2007-2009 και ατόνησε στις υπόλοιπες κυβερνητικές

θητείς της ΝΔ. Μια άλλη διαφορά των 3 κομμάτων είναι η σύμπλευση του ΠΑΣΟΚ με τη ΝΔ, από το 2009 ως το 2015 στο νόμο-πλαίσιο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αντίθετα ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται όχι απλώς για διορθωτικές κινήσεις, αλλά για επαναχάραξη του πλαισίου της ανωτάτης εκπαίδευσης με ριζικές αλλαγές κατόπιν δημοκρατικού και συμμετοχικού διαλόγου. Παράλληλα προτάσσει τον Ενιαίο Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας, την θεσμική αναβάθμιση των ΤΕΙ και την ακαδημαϊκή και δημοκρατική επανεκκίνηση των ιδρυμάτων.

5. Η σχέση με την Εκκλησία.

Το Υπουργείο Παιδείας έχει ως συναρμοδιότητα και τα Θρησκευόμενα, όχι μόνο στην περίοδο της έρευνας αλλά σε ολόκληρη τη νεοελληνική ιστορία από το 1833. Άρα, ενδιαφέρον έχει και η θρησκευτική πολιτική που εξαγγέλλουν τα κυβερνητικά κόμματα, στην οποία παρατηρούνται αποκλίσεις. Έτσι, ήδη από το 2000 το ΠΑΣΟΚ προτείνει σαφώς διακριτούς ρόλους Πολιτείας-Εκκλησίας, και το 2009 εισηγείται διάλογο με την ελληνική Εκκλησία και γενικότερο διαθρησκευτικό διάλογο. Η ΝΔ το 2012 δεσμεύεται για στενή συνεργασία με την Εκκλησία με προσήλωση στην ανεξιθρησκία. Τέλος ο ΣΥΡΙΖΑ εξαγγέλλει την βούλησή του για εγγύηση της θρησκευτικής ελευθερίας όλων των πολιτών και ακόμα πιο ριζοσπαστικά τον διαχωρισμό της Εκκλησίας από το κράτος.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4Γ. Αποτίμηση των ευρημάτων (ομοιοτήτων και διαφορών).

Από τη σύνθεση των ευρημάτων της έρευνας, προκύπτουν τα δύο ακόλουθα συμπεράσματα.

α) Όσον αφορά τα κοινά βασικά σημεία, τις ομοιότητες, παρατηρούμε ότι όλα τα κυβερνητικά κόμματα επαναφέρουν συνεχώς πολλές ίδιες προτεραιότητες. Αυτό ως ένα σημείο είναι λογικό: η εκπαίδευση ως ζωντανός οργανισμός απαιτεί επικαιροποίηση και αναπροσαρμογή στρατηγικής. Για παράδειγμα, η αναδιάρθρωση των Προγραμμάτων Σπουδών που όλα τα κόμματα εξαγγέλλουν, ως ένα σημείο είναι απαραίτητη, καθώς αλλάζει η γνώση, αλλάζουν οι ανάγκες της αγοράς και άρα πρέπει να αλλάξει η ύλη και τα μαθήματα. Από ένα σημείο και πέρα όμως, η επίμονη υπόσχεση για αλλαγή των Προγραμμάτων Σπουδών μπορεί να δείχνει ότι τελικά δεν έχει γίνει καμία ουσιαστική

αλλαγή από την προηγούμενη κυβέρνηση που και η ίδια το είχε υποσχεθεί και έτσι έρχεται η επόμενη που υπόσχεται να το πράξει επιτέλους. Δηλαδή, αποτελεί θέμα περαιτέρω διερεύνησης, μήπως τελικά η επιμονή στις ίδιες προτεραιότητες αποδεικνύει έλλειμμα ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων και τελικά στασιμότητα στην εφαρμοζόμενη εκπαιδευτική πολιτική.

β) Όσον αφορά τις βασικές διαφορές, παρατηρείται μία απόκλιση, θεμιτή ως ένα σημείο, δεδομένου ότι κάθε κόμμα προσπαθεί να εφαρμόσει μια πολιτική με συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό και η εκπαίδευση αποτελεί πολιτική με ιδεολογικό πρόσημο. Έτσι για παράδειγμα, η αξιολόγηση στην εκπαίδευση είναι ένα σημείο τριβής μεταξύ των κυβερνώντων κομμάτων, με αποτέλεσμα να μην εφαρμόζεται μια μακροπρόθεσμη διακομματική πολιτική και οποιαδήποτε πρωτοβουλία κάποιας κυβέρνησης να μην συνεχίζεται από την επόμενη, έστω και με κάποιες διορθωτικές κινήσεις. Και εδώ χρήζει περαιτέρω διερεύνησης το πρόβλημα μήπως στο βωμό κομματικών ή συντεχνιακών συμφερόντων θυσιάζεται η αξία μιας συναινετικής μακροπρόθεσμης εκπαιδευτικής πολιτικής που πιθανόν θα έφερνε αποτελέσματα σε βάθος χρόνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.

Η εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί προτεραιότητα των εθνικών κυβερνήσεων και των διεθνών συσσωματώσεων. Ο ΟΗΕ, η UNESCO, η ΕΕ, ο ΟΟΣΑ ανέδειξαν την ανάγκη για οργανωμένη και συντονισμένη πλέον άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής με σαφείς στόχους και προσανατολισμούς. Οι ελληνικές κυβερνήσεις διαχρονικά δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρεχόμενη παιδεία στους Έλληνες πολίτες, κάτι που συνεπάγεται ότι τα κόμματα που διεκδικούν την εξουσία πρέπει να έχουν και έχουν σαφείς ιδεολογικές στοχεύσεις. Δύο τελικοί προβληματισμοί που γεννιούνται και από την παρούσα έρευνα είναι

- το πώς και με ποιες διαδικασίες παγιώνεται η εκπαιδευτική πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων
- τι μπορεί να σημαίνει για την ελληνική εκπαίδευση αυτό το συνεχές κύμα εξαγγελόμενων αλλαγών.

Οι κυβερνήσεις των τελευταίων 17 ετών (2000-2017) στο δημόσιο λόγο τους ανέδειξαν ιδιαίτερα το θέμα του διαλόγου και της συναίνεσης για την χάραξη και την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής. Αυτό, ακόμα και σε επίπεδο δηλώσεων και υποσχέσεων, είναι απολύτως θεμιτό και θετικό. Η παρεχόμενη παιδεία δεν μπορεί να έχει στενό κομματικό χαρακτήρα και απόλυτα κυβερνητική θητεία. Απαιτείται μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και διακομματική συναίνεση. Στην πράξη βέβαια οι δύο μεγάλες προσπάθειες εθνικού διαλόγου για την παιδεία (Μπαμπινιώτης και Λιάκος) συνάντησαν προσκόμματα και προσέκρουσαν συχνά σε κομματικούς τοίχους τόσο για την ολοκλήρωση των διαλόγων, όσο πολύ περισσότερο για την εφαρμογή των παραχθέντων πορισμάτων τους. Σε κάθε περίπτωση πάντως και η παρούσα εργασία αποδεικνύει την πολιτική βούληση όλων των τελευταίων κυβερνήσεων για διάλογο και σύγκλιση, κάτι που θα βοηθούσε στην χάραξη μιας σταθερής εθνικής στρατηγικής για την παιδεία.

Παραμένει πάντως αντιφατικό, ότι ενώ όλες οι κυβερνήσεις υπόσχονται διάλογο και συναίνεση, προγραμματίζουν αλλαγές και συχνά ριζικές στο εκπαιδευτικό σύστημα που παραλαμβάνουν. Έτσι, τις περισσότερες φορές οι κυβερνήσεις που αναλαμβάνουν την εξουσία υπόσχονται μεταρρυθμίσεις και αλλαγές του θεσμικού πλαισίου που παρέλαβαν, άλλες φορές πιο συντηρητικά, πχ η ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ και άλλες φορές πιο

ριζοσπαστικά, πχ. ο ΣΥΡΙΖΑ. Δημιουργείται δηλαδή η απορία, αν χρειάζονται τόσες αλλαγές και αν οι απανωτές αλλαγές συνιστούν μεταρρύθμιση ή απορρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτό διαπιστώνει, προφητικά και διαχρονικά, και ο Δημαράς (1999) για την προ της εργασίας ελληνική εκπαίδευση, ότι δηλαδή οι διαδοχικές αλλαγές δεν αφήνουν την όποια μεταρρύθμιση να πραγματοποιηθεί, όπως και όποτε αυτή σχεδιάστηκε. Συχνά δε η ετεροχρονισμένη υιοθέτηση κάποιων αλλαγών, μεταβάλλει μεν το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά χωρίς οι αλλαγές να είναι αρμονικά δεμένες μεταξύ τους, αφού είχαν προγραμματιστεί για άλλο πλαίσιο και εφαρμόζονται σε άλλο πλαίσιο (Δημαράς, 1999).

Πάλι λοιπόν καταλήγουμε στο αναπόφευκτο συμπέρασμα για την αναγκαιότητα σταθερού διακομματικού εκπαιδευτικού σχεδιασμού με εφαρμογή σε μεσομακροπρόθεσμο ορίζοντα και σίγουρα όχι σε ορίζοντα απλώς μιας κυβερνητικής θητείας ή μιας υπουργικής θητείας. Δυστυχώς αυτό το δυσσίωνο συμπέρασμα τονίζεται ακόμα περισσότερο παρατηρώντας ιστορικά τις πολύ συχνές αλλαγές υπουργών Παιδείας: γενικά στη μεταπολίτευση (1974 ως σήμερα 32 υπουργοί), ειδικά στα 17 χρόνια της έρευνας (13 υπουργοί), δηλαδή η μέση υπουργική θητεία κυμαίνεται περίπου στον ενάμιση χρόνο.

Έτσι, έχουμε εθιστεί όλοι, ερευνητές, δημοσιογράφοι, μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας ότι *a priori*, η εκάστοτε νέα κυβέρνηση θα ανατρέψει τα επιτεύγματα της προηγούμενης, σαν να μην υπήρξε τίποτα θετικό. Οι νέοι υπουργοί, δίκην αυθεντίας, κατά κανόνα αναιρούν τα επιτεύγματα του προκατόχου τους (Καραφύλλης, 2002). Κατά συνέπεια, για να συμφωνήσουμε με τον Δημαρά (1999) ότι άλλο αλλαγή και άλλο μεταρρύθμιση, οποιαδήποτε μεταρρύθμιση ή αλλαγή ξεκίνησε η προηγούμενη κυβέρνηση μένει στα χαρτιά, δεν υλοποιείται και με διοικητικά-γραφειοκρατικά κωλύματα σταδιακά ατονεί. Ο βασικότερος ίσως κανόνας στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης φαίνεται ότι είναι η αντιμεταρρύθμιση, δηλαδή η μη ολοκλήρωση ή και αναίρεση της μεταρρύθμισης που άρχισε ο προηγούμενος υπουργός (Καραφύλλης, 2002).

Σίγουρα κάθε κυβέρνηση, άρα κάθε κόμμα θέλει να εδραιωθεί και να περάσει τα ιδεολογικά του χαρακτηριστικά. Είναι σίγουρο ότι η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει και ως εργαλείο προβολής και καλλιέργειας της κυρίαρχης ιδεολογίας. Είναι σίγουρο ότι τα υποχρεωτικά Αναλυτικά Προγράμματα, οι κεντρικές εξετάσεις σε εθνικό επίπεδο, τα κριτήρια λειτουργίας του συστήματος, η τυποποίηση του εκπαιδευτικού επαγγέλματος

αποδεικνύουν ότι η εκπαίδευση είναι μια πολιτική διαδικασία, μέσα από την οποία οι κυβερνήσεις μπορούν να καλλιεργήσουν την ιδεολογία τους (Apple, 2002), και πιο εύκολα συντηρητικές ιδεολογίες. Αυτό όμως δεν μπορεί να μην μας επιτρέπει να χαράξουμε μια πιο μακροπρόθεσμη εκπαιδευτική πολιτική με κάποιους σταθερούς προσανατολισμούς.

Γιατί η χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν μπορεί να έχει μόνο κομματικές και ιδεολογικές στοχεύσεις, καθώς έχει καθοριστικό αντίκτυπο στους εκπαιδευόμενους, στην εκπαιδευτική τους πορεία, στην ταυτότητά τους και στις μελλοντικές δυνατότητές τους (Κουλαϊδής & Τσατσαρώνη, 2010). Εφόσον λοιπόν η εκπαίδευση έχει ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες δεν μπορεί να αποτελεί πεδίο μικροκομματικών συμφερόντων και πρόσκαιρων ιδεολογικών επιλογών.

Και εδώ προκύπτει ο τελευταίος προβληματισμός που προκαλεί αμφίσημα συναισθήματα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των επαναλαμβανόμενων πισωγυρισμάτων, των απανωτών αλλαγών και ενός ασυνεχούς σχεδιασμού, η Ελλάδα κατάφερε να ανοίξει το σχολείο σε όλους τους μαθητές, πέτυχε διεύρυνση των δομών, των σχολείων και των ιδρυμάτων, υπήρξαν μεθοδολογικές βελτιώσεις, υπερτετραπλασιάστηκαν οι εισακτέοι στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μέσα σε 30 χρόνια (από 18.773 το 1980 σε 84.690 το 2010). Αν υπήρχε ένα *minimum* συνεννόησης και συναινετικού προγραμματισμού, αν υπήρχε ένα *maximum* σχεδιασμού και υλοποίησης μιας πολιτικής, τα πράγματα στην ελληνική εκπαίδευση θα ήταν ακόμα καλύτερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Α. ΒΙΒΛΙΑ

- Apple, M. (2002). *Εκσυγχρονισμός και Συντηρητισμός στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Apple, M. (2016). *Εκπαίδευση και Εξουσία*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Δημαράς, Α. (1999). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, Α΄ τόμος*. Αθήνα: Εστία.
- Ζμας, Α. (2012). *Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτική πολιτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καραφύλλης, Α. (2002). *Νεοελληνική Εκπαίδευση, Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών*. Αθήνα: Κριτική.
- Κουλαϊδής, Β. & Τσατσαρώνη, Α. (2010). *Παιδαγωγικές Πρακτικές, Έρευνα και Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κυπριανός, Π. (2004). *Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παπαδιαμαντάκη, Π. (2012). *Αναζητώντας το Νέο Σχολείο: Η ελληνική εκδοχή της ευρωπαϊκής πολιτικής*. Στο Καρακατσάνη, Δ. & Παπαδιαμαντάκη, Γ. (επιμ.) *Σύγχρονα Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής Αναζητώντας το Νέο Σχολείο*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Σταμέλος, Γ. (2009). *Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Διόνικος.
- Σταμέλος, Γ., Βασιλόπουλος, Α. & Καραβασίλης, Α. (2015). *Εισαγωγή στις Εκπαιδευτικές Πολιτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Τερζής, Ν. (1993). *Εκπαιδευτική Πολιτική και Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση: Πρόγραμμα και Πραγματικότητα-Πράγματα και Πρόσωπα*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη.

B. ΦΟΡΕΙΣ/ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ/ΚΟΜΜΑΤΑ

Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης. <http://www.ggk.gov.gr>.

Εθνικός διάλογος για την παιδεία (2016). *Θέματα και πορίσματα Λιάκου και Μπαμπινιώτη*.
<http://dialogos.minedu.gov.gr/>.

Εθνικός Οργανισμός Εξετάσεων (2016). *Ευρωπαϊκά Εξεταστικά Συστήματα*. Αθήνα.
Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://eoe.minedu.gov.gr>.

Εθνικός Οργανισμός Εξετάσεων (2016). *Συστήματα Εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα 1964-2016*. Αθήνα. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο
<http://eoe.minedu.gov.gr>.

Ευρωπαϊκή Ένωση (1992). *Συνθήκη Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση 1992*.
Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf.

Νέα Δημοκρατία (2004). *Το κυβερνητικό μας πρόγραμμα 2004*. Ανακτήθηκε από το
διαδίκτυο <http://repository.costas-simitis.gr>.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (2015). *AGENDA 2030*
<http://www.un.org/sustainabledevelopment/education/>.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (1945). *Καταστατικός χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και καταστατικόν του διεθνούς δικαστηρίου 1945*. Ανακτήθηκε από το
διαδίκτυο <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387338/GREEK1976.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (1948). *Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα 10-12-1948*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf

OECD (2017). *Education at a Glance 2017*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9617041e.pdf?expires=1505394381&id=id&accname=guest&checksum=98DA172F84EF259A35E810DDD6EFABDB>.

ΠΑΣΟΚ (2000). *Οι δεσμεύσεις μας για τη νέα τετραετία 2000-2004*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο http://repository.costas-simitis.gr/sf-repository/bitstream/11649/18372/1/A1S5_Apo_F10T1.pdf

ΠΑΣΟΚ (2000). *Το κυβερνητικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ: Οι Προτάσεις μας Οι Δεσμεύσεις μας 2000-2004*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο http://repository.costas-simitis.gr/file:///C:/Users/alampos/Downloads/A1S5_Apo_F10T4_prt01.pdf

ΠΑΣΟΚ (2009). *Πλαίσιο Κυβερνητικού Προγράμματος ΠΑΣΟΚ 2009*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.policy-network.net/uploads/media/17/7051.pdf>.

Στυλιανίδης, Ε. (2009). *Το έργο στην Παιδεία 2007-2009*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.e-stylianidis.gr/>.

ΣΥΡΙΖΑ (2014). *Κυβερνητικό πρόγραμμα ΣΥΡΙΖΑ για την Παιδεία Σεπτέμβριος 2014*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <https://left.gr/news/shedio-toy-kyvernitikoy-programmatos-toy-syriza-0#sthash.JM1YdQNq.dpuf>.

ΣΥΡΙΖΑ (Ιανουάριος 2015). *Κείμενα Προς Διαβούλευση*. http://www.syriza.gr/theseis/pros_diavoulefsi_paideia.pdf.

ΣΥΡΙΖΑ (Αύγουστος 2015). *Σχέδιο κυβερνητικού προγράμματος ΣΥΡΙΖΑ Αύγουστος 2015*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.avgi.gr/documents> και <https://www.esos.gr/comment/33873>.

UNESCO (1945). *Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 1945*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15244&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

Γ. ΝΟΜΙΚΑ-ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Απόφαση Πρωθυπουργού 2876/2009, ΦΕΚ 2234 Α΄.

Βασιλικό Διάταγμα 4/1955, ΦΕΚ 272 Α΄.

Κανονισμός της Βουλής των Ελλήνων (2010). Άρθρο 141, ψήφος εμπιστοσύνης. <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/Kanonismos-tis-Voulis/article-141/>.

Προεδρικό Διάταγμα 85/2012, ΦΕΚ 141 Α΄.

Προεδρικό Διάταγμα 118/2013, ΦΕΚ 152 Α΄.

Προεδρικό Διάταγμα 24/2015, ΦΕΚ 20 Α΄.

Προεδρικό Διάταγμα 70/2015, ΦΕΚ 114 Α΄.

Σύνταγμα της Ελλάδος 1864. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn13.pdf>.

Σύνταγμα της Ελλάδος 1911. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn14.pdf>.

Σύνταγμα της Ελλάδος 1952. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn16.pdf>.

Σύνταγμα της Ελλάδος 1975. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο http://www.et.gr/images/stories/eidika_themata/a_111_1975.pdf.

Σύνταγμα της Ελλάδος 2001. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο
http://www.et.gr/images/stories/eidika_themata/a_85_2001.pdf.

Σύνταγμα των Ελλήνων (2008). Άρθρο 84 ψήφος εμπιστοσύνης.
<http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-86/>

Σύνταγμα της Ελλάδος 2008. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο
http://www.et.gr/images/stories/eidika_themata/a_120_2008.pdf.

Σύνταγμα της Ελλάδος 2011. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn14.pdf>.

Δ. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (ΒΤΕ)

Βουλή των Ελλήνων (2000). *Προγραμματικές Δηλώσεις Πέτρου Ευθυμίου και Κωνσταντίνου Σημίτη*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/SYN-24400.pdf>.

Βουλή των Ελλήνων (2004). *Προγραμματικές Δηλώσεις Κωνσταντίνου Καραμανλή*.
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/ES040322.pdf>

Βουλή των Ελλήνων (2004). *Προγραμματικές Δηλώσεις Μαριέττας Γιαννάκου*
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/ES040321.pdf>.

Βουλή των Ελλήνων (2007). *Προγραμματικές Δηλώσεις Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ευριπίδη Στυλιανίδη*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es30092007.pdf>.

- Βουλή των Ελλήνων (2009). *Προγραμματικές Δηλώσεις Γεωργίου Παπανδρέου και Άννας Διαμαντοπούλου*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20091018.pdf>.
- Βουλή των Ελλήνων (2012). *Προγραμματικές Δηλώσεις Αντώνη Σαμαρά και Κωνσταντίνου Αρβανιτόπουλου*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120708.pdf>.
- Βουλή των Ελλήνων (Φεβρουάριος 2015). *Προγραμματικές Δηλώσεις Αλέξη Τσίπρα*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20150208.pdf>.
- Βουλή των Ελλήνων (Φεβρουάριος 2015). *Προγραμματικές Δηλώσεις Αναστάσιου Κουράκη*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20150209.pdf>.
- Βουλή των Ελλήνων (Φεβρουάριος 2015). *Προγραμματικές Δηλώσεις Αριστείδη Μπαλτά*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20150209.pdf>.
- Βουλή των Ελλήνων (Οκτώβριος 2015). *Προγραμματικές Δηλώσεις Αλέξη Τσίπρα*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20151007.pdf>.
- Βουλή των Ελλήνων (Οκτώβριος 2015). *Προγραμματικές Δηλώσεις Νικολάου Φίλη*. <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20151006.pdf>.